

گهشه نه سه نندی پراگماتیکی و ئالۆز بوونی هه ژمونه زمانیه کان:

شیکردنه وهی سایکۆ زمانی بو ئاریشه پراگماتیکیه کان *

Pragmatics Impairment and complexity of Linguistic Domain: Psycho-linguistic Analysis for pragmatic Disorders

پ.ی.د. ئافیسنا کهمال مه جوود

زانکۆی سلیمانی / کۆلیجی زمان

بهشی کوردی

Pro. Asist. Dr. Avesta kamal Mahmud

University of Sulaimany / College of Language

Kurdish Department

ORCID:

E-mail: avesta.mahmud@univsul.edu.iq

ئافیسنا کهمال مه جوود ، پروفیسۆری یاریده دهر ، زانکۆی سلیمانی – فاکه لتی زانسته مرو قایه تیه کان – کۆلیجی زمان

• پروانامه :

١. به کالۆریۆس : ٢٠٠١/٢٠٠٠ له زمان و نه ده بی کوردیدا – بهشی کوردی – زانکۆی سلیمانی

٢. ماستهر : ٢٠٠٦/٢٠٠٤ له زمانی کوردیدا – بهشی کوردی – زانکۆی سلیمانی

٣. دکتورا : ٢٠٠٩ / ٢٠١٢ له زمانه وانی دهروونییدا – بهشی کوردی – زانکۆی سلیمانی

• خاوهنی دوو کتیب که بریتین له :

١. پراگماتیکی رستهی پرسیار و فه رمان

(Pragmatic of intrrogrative and imparative sentence in Kurdish language)

٢. پروسه سایکۆلوژییه کان له زمانی کوردیدا

(Psychological processes in Kurdish language)

• سه ره رشتیکردنی نامه ی ماستهر : ئاریشه زمانیه کان له زمانی کوردیدا

(دیسلیکسیا وهك نمونه له فیروونی زمانی دووه مه دا)

الملخص

ان هذا البحث (العجز التداولي و تعقيدات هيمنتها اللغوية : تحليل لغوي – نفسي للمشاكل التداولية) يفسر كيفية استخدام اللغة في السياقات المختلفة و خاصة عند الاشخاص الذين اصيبوا بمخلل في المخ و ادى ذلك الى اختلال التوازن في البرمجيات اللغوية على كل المستويات و خاصة مستوى الدلالي و التداولي .
ان التداولية يستخدم السياق ليصل الى مفهوم عميق في عملية التواصل ولكن ذوي الاعاقة التداولية يفقدون الادراك الحسي و بذلك يفقدون السيطرة على كميات الكلام (تكثير من الكلام او عدمها) و يكون المعاني غير مرتبطة بالسياق الاجمالي للعملية التواصل و على هذا الاساس بين البحث بعض خصائص اللغوية للغة الكوردية عند المعاقين في مجال التداولية اللغوية.

Abstract

This research under name of (Pragmatics Impairment and complexity of Linguistic Domain: Psycho-linguistic Analysis for pragmatic Disorders) In one hand Pragmatics is the ability to appropriately interact with another by Using language in the social situation and Connecting with others, on the other hand pragmatics disorders are Inability to take turns during conversation, Inability to engage in the give and take of a conversation. this research analysis the main ideas about this type of disorders therefore it discusses the main causes that affect language comprehension and fluency, for this matter we used clinical linguistics, neurolinguistics and psycholinguistics to show how people who had this disorders struggling and how we can treat them especially how Kurdish language speakers will be affect in this level of language.□

پێشه‌کی

ئهم توێژینه‌وه‌یه له بوارى زانستى زمانى ده‌روونی‌دایه و پشتی به پراگماتیکی کلینیکی به‌ستوه ئه‌مه‌ش له پێناو لیکدانه‌وه و تیگه‌یشتنى ئاریشه پراگماتیکیه‌کان و دوزینه‌وه‌ی ریگا چاره‌ زمانیه‌کان بو‌ ئهم گرفتانه، هه‌ریوه‌یه له‌م تیروانینه‌وه توێژینه‌وه‌که هه‌ولده‌دات چیه‌یه‌کی نۆی ئاریشه‌ زمانیه‌کان له‌ ره‌هه‌ندی پراگماتیکیه‌وه ده‌ستیشانبکات له‌ ریگه‌ی شیکردنه‌وه‌ی ئاسته‌ زمانیه‌کان و لیکدانه‌وه‌ی چویتی کارکردنی ئه‌و ئاسته‌ زمانیه‌یه‌ له‌سه‌ر دروستبوون و پیکهاتنی واتای پراگماتیکی .

له‌م پنته‌شه‌وه لیکدانه‌وه‌ی چویتی پرۆسه‌کردنی زانیاریه‌ زمانیه‌کان له‌سه‌ر ئاستی هه‌ریه‌ک له‌ ئاسته‌کانی زمان (فوتولوژی ، وشه‌سازی ، رسته‌سازی و واتا) ئه‌رکی سه‌ره‌کی ئهم توێژینه‌وه‌یه‌یه ، به‌ واتایه‌کی تر هه‌ر کیشه‌یه‌ک ، که‌ به‌ کێک یان چه‌ند ئاستیکدا دروسته‌به‌ن ئاریشه‌یه‌کی زمانى یان زیاتر ده‌رده‌خه‌ن و هه‌ریه‌ک له‌م ئالۆزبوونی ئاستانه‌ش گرفت له‌ پیره‌وه‌به‌ندی هه‌ژموونی زمانیدا پیکده‌هیتت ، که‌ ئه‌مه‌ش خوێ له‌ خویدا هه‌م ئاریشه‌ی زمانیه‌ و هه‌م ئاریشه‌ی درکپیکردن ، چونکه‌ ئه‌و ئاریشه‌دارانه‌ی له‌ بونیادی چه‌مکی زمانیدا گرفتارده‌به‌ن توانای تیگه‌یشتن و په‌یوه‌ندیکردنی کومه‌لایه‌تیش له‌ده‌سته‌ده‌ن .

- هه‌ر له‌م روانگه‌یه‌وه ئه‌م توێژینه‌وه‌یه خۆی به‌ تێۆزیه‌کانی زانستی زمانی ده‌روونیه‌وه ده‌به‌ستیه‌وه له‌ شیکردنه‌وه‌ی داتا و پیکهاته‌کانی ، که‌ بو‌ ئه‌م بابته‌ ته‌رخانکراون و کو‌کراونه‌ته‌وه و خۆی به‌ کو‌مه‌لیک پرسیاره‌وه خه‌ریکده‌ کات له‌وانه‌:
۱. هه‌ژموونی چ ئاستیکی زمان کارده‌کاته‌سه‌ر ئالۆزبوونی ئاریشه‌ی پراگماتیکی ؟
  ۲. چ به‌که‌یه‌کی زمانی زیاتر له‌ ناست و یه‌که‌کانی تری زمان تو‌ژی گونجاندنی پراگماتیکی به‌ ده‌رووبه‌ره‌وه ده‌په‌چرینیت ؟
  ۳. وینه‌ ئاو‌ه‌زییه‌کان له‌ گه‌ل وینه‌ راسته‌قینه‌کاندا چون‌ کارده‌که‌ن و به‌ چ شیوه‌یه‌ک گرفتی نیوانیان دروستده‌بی‌ت ؟
- ئاریشه‌دارانی پراگماتیکی به‌ کارهینانی ئه‌رکی زمانیان گرفتاره‌ ئه‌مه‌ش به‌هۆی تیکچوونی په‌یوه‌ندی نیوان ده‌رووبه‌ر و کو‌زانباری و ریکخستنه‌کانی نیوانیه‌وه‌یه ، به‌لام ئه‌م شیکردنه‌وه‌یه ئاریشه‌دارانی ده‌نگی ناگرته‌وه ، چونکه‌ ئه‌و که‌سانه‌ی ئاریشه‌ی ده‌نگیان هه‌یه هه‌لگری کو‌زانباری پراگماتیکین و مه‌رج نییه له‌م لایه‌نه‌ی زماندا گرفتیان هه‌بی‌ت (هه‌رچه‌نده له‌ کاتیکدا ئاریشه‌دارانی پراگماتیکی له‌ شوین و باره‌ جیا‌جیا‌کاندا گرفتی ده‌نگیان هه‌یه .
- ئه‌م لیکۆلینه‌وه‌یه په‌یوه‌ندی‌کردنی زاره‌کی ده‌گرته‌وه ، زۆر به‌که‌می ئاماژه به‌ په‌یوه‌ندی نازاره‌کی دراوه ، که‌ پێی ده‌گوتیت هاوبه‌شیکردن له‌ په‌یوه‌ندی‌کردندا هه‌رله‌به‌رته‌وه‌یه به‌ سی‌ پار تاوتوویی ئه‌م گرفته‌ ده‌کات ، که‌ ئه‌وانیش بریتین له‌ :
۱. چه‌مه‌که‌کانی پراگماتیک و پرۆسه‌کانی درکپیکردن .
  ۲. ئاریشه‌ پراگماتیکیه‌کان و تاقیکردنه‌وه‌ ئاو‌ه‌زییه‌کان .
  ۳. ده‌رکه‌وته‌ی ئالۆزبوونی هه‌ژموونه‌ زمانیه‌کان له‌ بوته‌ی ئاریشه‌ پراگماتیکیه‌کاندا .

۱) چه‌مه‌که‌کانی پراگماتیک و پرۆسه‌کانی درکپیکردن

به‌ کارهینانی زمان له‌ ده‌رووبه‌ره‌ جیا‌وازه‌کاندا وه‌ک یه‌که‌م ناساندنی زمانه‌وانی پراگماتیک بوو هه‌ر بو‌یه‌ سه‌ره‌تا‌کانی جه‌ختکردنه‌وه له‌ پراگماتیک له‌ بواری زمانه‌وانیدا ده‌رهینانی زمان بوو له‌ مو‌دولاریتی و ده‌رهینانی بوو له‌ باریکی دا‌پراوی بونیادگیری و هوشه‌کیه‌وه بو‌ ئه‌ژموونکردنی کاره‌کی و پیدانی ناسنامه‌ی ئه‌رکی ئه‌مه‌ش گه‌شه‌کردنیکی ره‌ه‌ندیکی تری زمانه‌وانی و ده‌رخستنی لایه‌نیکی تری شاره‌وه‌ی ناسنامه‌ی زمان بوو ، به‌لام خۆدی ئه‌م تێروانینه‌ فله‌سه‌فیه‌ نه‌یده‌توانی وه‌لامی پرسیاره‌ ئه‌بستمی و زانستییه‌کانی فاکه‌لتی زمان بداته‌وه ، هه‌ر له‌م تێروانینه‌ زانستییه‌شه‌وه لیکۆلینه‌وه‌کان تیشکۆی خویان خسته‌سه‌ر لایه‌نه‌ ورد و درشته‌کانی پراگماتیک و به‌رواردکردنی تیگه‌یشتن و به‌ره‌مه‌ینانی پراگماتیکی لای که‌سانی ناسای و نا‌ناسایی (ئاریشه‌دارانی زمانی) له‌ روانگه‌ی زانستی زمانی کلینیکی و ده‌روونیه‌وه به‌ هاوکاری زانستی زمانی ده‌ماری له‌به‌رته‌وه‌ی پراگماتیک بونیادیکی ئالۆز و فره‌ ره‌ه‌ندی هه‌یه ، که‌ واده‌کات ئه‌م زانستانه له‌ پرۆسه‌یه‌کی به‌یه‌کدا‌چووی کارلی‌کردوودا ئه‌نجامه‌کانی خویان بو‌ لیکدا‌نه‌وه‌ی پراگماتیکی بجه‌نه‌روو .

په‌یه‌وی درکپیکردن وه‌ک هه‌ژموونیکی ده‌سه‌لاتدار به‌سه‌ر بیرکردنه‌وه و ره‌فتاری مرو‌ژ یه‌که‌م پنتی ده‌ستیشانکردنی چو‌نیکی کارکردنی ئاو‌ه‌کیانه‌وه و ده‌ره‌کیانه‌ی پراگماتیکه ، چونکه‌ په‌یه‌وه که‌ کردیه‌کی ئاو‌ه‌زییه‌ یاخود پرۆسه‌ی به‌ده‌سته‌ینانی زانیاری و تیگه‌یشتنه‌ به‌ هۆی هزر و ئه‌ژموون و هه‌سته‌کانه‌وه له‌مه‌شه‌وه (کو‌زانباری ، سه‌رنج‌دان ، یادگه‌کان) به‌ تاییه‌ت یادگه‌ی کارکه‌ر) ، هو‌کمدان ، هه‌لسه‌نگاندن ، هو‌کاربه‌ندی و چاره‌سه‌رکردنی گرفت و به‌ره‌مه‌ینان و تیگه‌یشتن له‌ زمان) ئه‌و پیاو‌ژوانه‌ن ، که‌ تیی‌دا کارده‌که‌ن .

لهراستیدا پیرووی درکیپکردن چوتیتی کارلیکردنی کوزانیاری زمانیی له هزر و دهورو بهردا شیده کاتهوه ، چونکه کردهی په یوه نندیکردن له بو شاییه کی دابراودا کارناکات ، بهلکو نهم کردهیه هه ولده دات تیشکده ره وهی نهوه بیت ، که له ناو هزردا رووده دات و دهییه ستیته وه به ده رکردهیه کی خوگونجینه، که له گهل دهورو بهر و پیگه کی کومه لایه تیه کاندای شیاوین ، ههر بو نهمهش زور بهی مودیله کان کار له سهر سی پانتای ده کهن ، که نه مانهش بریتین له :

١. چوونه ژووره وهی لیکسیکی Lexical entries: نيمه چ جوره که رهسته یه کمان دهویت بجیته کوگانی زمانه وه .

٢. کوگای لیکسیکی Lexical Storage: چون که رهسته کان به هوئی په یوه نندیه کانیا نه وه گهنج_هه لگراو کراون .

٣. ده ستیپدا گیشتنی لیکسیکی Lexical Access: نهو پروسانه چین ، که یارمه تی نيمه دهدهن زانیاریه کان به ده ستیپنه وه کاتیک پیوستمان پیباندیه بیت .

ناساندنی پیرووی درکیپکردنی زمانیی له بوتهی درکیپکردنی گشتی مروثدا وابسته ی دوو ههنگای سهره تایی تره ، که نهوانیش ههست (Sensation) و په پیبردن (Perception) ن، یه که میان له ههر پینج ههسته که وه زانیاریه کان بو پیروویکی ئالوتزتر ده گوژیته وه ، که یادگه کانن و له ویدا هه لده گیرین و مهوادی گونجاویتییان دیاریده کریت و اتا به چ شیوه یه که به یه که وه ده به سزینه وه و دووه میشیان نوپه راسیوتیکی ناوه زییه و په یکاله له گهل شیکردنه وهی ناوه روکی هیماکان و گرنگترین بهشی بریتیه له تهرزه کانی ناسینه وه ، که هه موو زانیاریه کی هاتوو وهک وشه په یکالده کریت له گهل دارشته هه لگراوه که یدا له میشکدا به پی جون فیلد (Field, J. (2003: 64) له پیرووی درکیپکردندا ناسینه وهی تهرزه زمانیه کان به چهند شیوه یه که ده بیت:

١. تیکشکاندن زانیاری هاتوو بو کومه لیک کاریکته ری جیاواز وهک (رهنگ ، شیوه ، قهباره ، په یوه ندی گشت و بهش .. هتد) .

٢. په یکالکردنی بابه ته نوییه کان به دارشته پیبشینه کانه وه .

٣. جیگیر کردنی ناسنامه بو زانیاریه کان و کاتیگوزیه که بو ههسته که .

بهم پییه کوزانیاریه کاغان پاشخانیکی ناوه کی بو تیگه یشتن و به ره مه پینانی ئاخوتن دروستده کهن ، که وهک سکیمای له ناوه زدا هه لگراون به پی کریستیان و نه لیرچت (Christian , & Albrecht, S. (2012: 2258-2270) سکیمایکان " بریتین له دهسته یه که له تاییه تمه ندی په یوه نندیدار ، که هاوبه شیده کات له گهل ناوه روکیک یان چه مکیدکا و جوریک لهم سکیمایانه تاییه تن و په یوه ستن به زانیاریه پیبشاشنا کاغانه وه و شانک و نه لیسون (Schank & Abelson (1977: 51) ناویانناوه (سکرپت) و ده لین " میکانیزی به کاره پینانی سکرپت (دهقی گیرانه وهی) سکیمای وینه یی ، بونبادی چه مکیه له ناو پروسه کانی درکیپکردنماندا ، که تهرزی هوکار و چوتیتی به نه بستراکتیونی جیهانی دهروه له ئاخوتن و تیگه یشتنمان ده رده خات " ههروه ها لا کوف نه وهی خستوه تهروو ، که سکیمای وینه یی راسته و خو واتای هه یه و پر واتایه به مهش سکرپته کان کومه لیک پیبشینی ده ئافرین و یارمه تیمانده دن ، که له بابه ته چاوه روانه کراوه کانی روژانه تیگه یین .

ئهم چه‌شنه به‌ستنه‌وهیه جیاواز له لی‌کدانه‌وهی زمانی و فله‌سه‌فی ده‌روانیته پراگماتیک و تهنه‌ها به‌رواله‌تی به‌کاره‌ینانه‌وه نایه‌ستیه‌وه ، به‌لکو هه‌ولده‌دریت له‌م روانگه‌یه‌وه له‌ په‌یوه‌ندی ئهم بونیاده‌ی زمان به‌هزه‌وه به‌سه‌رتیه‌وه ئهمه‌ش له‌ پیناو ده‌رخستی ئه‌و راستیه‌ی ، که‌ کرده‌ ئاماژه‌یه‌یه‌کان پیش دروستبوونیان به‌هوی چه‌ند کرده‌یه‌کی ئاوه‌زیه‌وه رووده‌ده‌ن ، بارا (Bara, G (2010) ئهم لی‌کوله‌ره هه‌ستاوه به‌ زیادکردنی هه‌ندیک لایه‌نی پراگماتیکی و روانگه‌یه‌کی لوژیکیانه‌یانه‌ی به‌خشیوه‌وه به‌ به‌ره‌مه‌ینانی ئاخوتن و تی‌گه‌یشتن له‌ پروسه‌ی په‌یوه‌ندی‌کردندا به‌له‌به‌رچاو گرتنی گه‌شه‌ی تاک و له‌سه‌نته‌ری پیناسه‌که‌یدا گرنگیان به‌ توانستی پراگماتیکی داوه و ئه‌وه‌شیان خستوه‌ته‌روو ، که‌ چون ته‌مه‌ن و توشه‌اتن و به‌رکه‌وتن کارده‌که‌نه‌ سه‌ر ئهم توانسته و هه‌ربو‌یه‌ش زانستی نیروپراگماتیکیش وه‌ک پیوستیه‌یه‌ک ده‌رده‌که‌ویت بو‌ ئویوه‌وه‌ی پیناسه‌ی پراگماتیک .

به‌گشتی پی‌ه‌وی درک‌یکردن له‌ بواری زماندا خو‌ی خه‌ریکده‌کات به‌ لایه‌نه‌ ناوه‌کیه‌کانی زمان و سایکولوژیای پی‌واژو و میکانیزمه‌ شاراوه‌کان و چو‌تی کارکردنی کو‌زانیا‌ریه‌ زمانیه‌کان په‌یوه‌ست به‌ دامه‌زراندنی زمان به‌ شیوه‌یه‌کی سانا یاخود ئاریشه‌دار بو‌ نمونه‌ گه‌شه‌نه‌سندنی توانست و درک‌کردنه‌ زمانیه‌کان په‌یوه‌ندی ته‌نگاو‌ته‌نگیان هه‌یه‌ بو‌ نمونه‌ داو‌ن سیندروم په‌یوه‌ندی‌یه‌کی ته‌واو له‌ نیوان شکسته‌خواردنی توانستی درک‌یکردن و له‌کارکه‌وتنی ته‌واوی زمانپ‌زاندندا ده‌رده‌خات هه‌روه‌ها ئهم ئاریشه‌دارانه‌ که‌مو‌کوپیان له‌ سه‌رنج‌دان و ناسینه‌وه و په‌په‌ی‌کردندا هه‌یه‌ له‌لایه‌کی تره‌وه‌ که‌مترین گه‌نجی وشه‌یان هه‌یه و زو‌ربه‌ی کات به‌ ناته‌واوی و تیلگراف ده‌ریده‌برن (واتا تهنه‌ها شیوه‌ی وشه‌کان ده‌رده‌برن) له‌لایه‌کی تره‌وه‌ گرتنی ئوتیزم تی‌که‌له‌یه‌کی گه‌شه‌نه‌سندنی درک‌یکردن و کو‌مه‌لایه‌تیه‌ و هه‌ندیک له‌ گرفتاره‌کان ته‌واو بیده‌نگن تا ته‌مه‌نی پینج سالان و هه‌ندیک تریشیان له‌ شیوه‌ی ده‌نگدانه‌وه‌دا زمان ده‌رده‌برن ئهم ئاریشه‌یه‌ نه‌ک تهنه‌ها دو‌اکه‌وتنی زمانی هه‌یه‌ به‌لکو لادانی زمانیشیان هه‌یه .

١/١) ئه‌ژمونی کو‌مه‌لایه‌تی و نیروپراگماتیک

وه‌ک پیشتر ئاماژه‌مانپیدا زمان لایه‌تیکی ناوه‌کی بوونی هه‌یه هه‌روه‌ک چون لایه‌تیکی ده‌ره‌کی هه‌یه ، که‌ ده‌یه‌ستیه‌وه به‌ ناوان و ئاماژه و ره‌فتاره‌کانه‌وه چ له‌سه‌ر ئاستی تاکه‌ه‌ریانه‌ی که‌سه‌کان بیت یاخود له‌سه‌ر ئاستی کو‌مه‌ل هه‌رله‌به‌ر ئهم هو‌کاره‌شه‌ ده‌بیت ره‌چاوی کرده (زاره‌کی و نازاره‌کی)یه‌کان له‌ که‌سانی ئاسایی یان ئاریشه‌دارانی زمانیدا بکریت و کرده و میکانیزمه‌کانی پی‌ه‌وی درک‌یکردن به‌کاربه‌یت بو‌ لی‌کولینه‌وه و شیک‌کردنه‌وه‌ی لایه‌نه‌ ناوه‌کیه‌کانی زمان .

به‌کاره‌ینانی زمان له‌ کو‌مه‌لدا سه‌ره‌تایترین ناسنامه‌ی زمانه‌ له‌ کرده‌ی په‌یوه‌ندی‌کردندا ، به‌لام خودی ئهم سا‌کاریه‌ له‌ چه‌ندین پروسه‌ی نالوز و به‌یه‌کداچووی ئاوه‌زی پیکه‌اتوه‌ واتا ته‌نانه‌ت ئه‌و ئه‌رکه‌ کو‌مه‌لایه‌تیانه‌ش ، که‌ زمان جیبه‌جیبه‌کات په‌یوه‌سته به‌ پی‌ه‌وی نیرو‌لوجی و درک‌یکردنه‌وه‌کانه‌وه .

بو‌ ئه‌وه‌ی زمان له‌ کو‌مه‌ل‌یکدا چالاکی‌ت پیوسته‌ هاوبه‌شی و هو‌مو‌جینی کو‌یان‌یکاته‌وه و زو‌ریک له‌ یه‌که‌کانی ئه‌و زمانه‌ له‌لایه‌ن کو‌مه‌له‌که‌وه ناسرا‌بیت و به‌م جو‌ره‌ زانیاریه‌ زمانیه‌ گه‌شتیه‌ ده‌گو‌تری‌ت کو‌زانیا‌ری (Knowledge) ، که‌ له‌ هه‌مانکاتدا کو‌ده‌گه‌شتیه‌کانی زمانه‌که‌شن له‌ فه‌ره‌نگی ئاوه‌زی هه‌ریه‌ک له‌ قسه‌پیکه‌ره‌کانی زمانه‌ دیاری‌کراوه‌که‌دا و له‌

بار و بارودوخی پیوانهیی و داپراو له کاریگه‌ریه‌کانی ده‌روبه‌ر واتای سیمانتیکی ده‌گه‌یه‌نن و به به‌سته‌وه‌ش به ده‌روبه‌ره جوړاو جوړه‌کانه‌وه ده‌توانن واتای پراگماتیکی و میتافوژی بگه‌یه‌نن ئه‌ویش له‌به‌رئه‌وه‌ی هه‌ریه‌ک له‌م زانیاریانه له‌باری ئاسایدا له په‌یوه‌ندی فره‌هه‌نددان له‌گه‌ل که‌رسته‌کانی تری زمانه‌که و ده‌توانن توژی په‌یوه‌ندیه‌کانیان به‌پیی پیویست نزیک بکه‌نه‌وه یان بیانگورن بو ئه‌ونه :

١. ا. په‌موو به‌چکه‌کانی خوئی خوشده‌ویت. (واتای پیی / سیمانتیکی، مه‌به‌ست له پشیل‌یه‌کی سپیه ، که نانراوه په‌موو و په‌یوه‌ندی هه‌یه له نیوان ناو و ناولینراودا)

ب. په‌موو به‌چکه‌ی هه‌یه . (ئه‌گه‌ر وه‌ک له رسته‌ی (١) وه‌رگیراییت ئه‌وا ده‌بیته‌ه‌ه‌ی گریمانه‌ی پیشینه‌که‌ی پراگماتیکی)

٢. په‌موو هات . (ئه‌گه‌ر له‌م رسته‌یه‌دا مه‌به‌ست له مندالیک بیټ وه‌ک واتایه‌کی میتافوژی بو نهرمی و سپیته‌یه‌کی به‌کاره‌تیټ)

له‌لایه‌کیتره‌وه له فله‌سه‌فه‌ی زماندا چه‌شینیکی تری زانیاری ناسیتره‌وه ، که یاریده‌ده‌ری کوزانیاری ده‌دات بو گه‌یانندی مه‌به‌ستی پراگماتیکی و پیمانده‌وتریت بناغه‌ی هاوبه‌ش (Common Ground) و به‌پیی تیوری په‌یوه‌ندی‌کردن ، برینان (Brennan , S (1998:14) ئه‌م چه‌شنه زانیاریه‌ه‌ه‌ی پروسه‌یه‌کی هاوکاری‌کردن دروسته‌کات به‌مه‌به‌ستی ریک‌خستن و به‌رده‌واوونی ئاخوتن له نیو کومه‌لیک یان گروپیکدا ، چونکه ده‌بیته‌ه‌ه‌ی تیوه‌گلانی هه‌موو ئه‌و ئه‌ندامانه‌ی ، که ئه‌م جوړه زانیاریه‌یان له‌لا ده‌سته‌که‌ویت و شیوه‌ی تیوه‌گلانه‌که‌ش له نیوان قسه‌که‌ر و گوینگرا ده‌بیته‌ه‌ه‌ی هه‌لگری کومه‌لیک تاییه‌تمه‌ندی بیټ له‌وانه ئاخوتنه‌که (رووبه‌روو ، ئه‌ریکردن بو گورپنه‌وه‌ی زانیاری ، په‌یوه‌ندی‌دار ، نو‌به‌گرتن بو ئاخوتن و سه‌رنج‌دانی به‌رانبه‌ره‌کان) ی تی‌دایټ .

به بی زانستی درک‌یک‌کردن له پراگماتیکیدا کوزانیاری و بیر و باوه‌ره‌کان په‌یوه‌ندیان پیدروسته‌که‌ین و ئه‌وانیش سی جوړن (بیروباوه‌ری تاك ، بیروباوه‌ری باو ، بیروباوه‌ری به‌شداربوو) یه‌که‌میان په‌یوه‌ندی به تاك خو‌یه‌وه هه‌یه و هه‌ندی‌کجار ئه‌گه‌ر پروسه‌ی په‌یوه‌ندی‌کردنیشی بو دروست‌کریټ تیگه‌یشتن بونیادناټ بو ئه‌ونه :

٣. خودا منم و منیش خودا (له یه‌کیک له هونراوه‌کانی حه‌للاجدا، ئه‌م بیروباوه‌ره تاییه‌ته به تاکه‌که و تیگه‌یه‌نراو نییه بو زورینه‌ی خه‌لک ئه‌وه‌شی پیی وایه تی‌ده‌گات هه‌ولده‌دات شیکاته‌وه نه‌وه‌ک وه‌ک خوئی لیټیگه‌یشتیټ)

Clark, H. (1996: 78) باسی بیروباوه‌ری باو (common) ده‌کات و ده‌لیت ئه‌و جوړه باوه‌ریه‌ه‌ه‌ی ئه‌وه‌یه ، که زورینه‌به‌شدارن و هاوبه‌شن تی‌دا و ئه‌م پیناسه‌یه‌ه‌ه‌ی ده‌قارده‌ق ته‌واو نییه ، چونکه زانیاری به‌شدارپیکراوی باو مه‌رج نییه هه‌ردوولا بیزانن بو ئه‌ونه (په‌ندی پیشینان) مه‌رج نییه هه‌موو ، که‌س بیانزانیټ یان لییان تیگات هه‌رچه‌نده گشتیه ، بو‌یه له‌کاتی به‌کاره‌ینانیدا (چ وه‌ک فورم یان واتا) هه‌ندیک که‌س ده‌بیته‌ه‌ه‌ی بو‌یان‌شیکه‌یته‌وه ، هه‌رو‌یه ده‌شیت به‌م جوړه زانیاریه‌ه‌ه‌ی بشوت‌ریټ به‌شداریک‌کردنی کومه‌ل Community Share .

جوړی سېهه‌می زانباری په‌یوه‌ست به‌پیره‌وی درکپیکردن بو‌گه‌یاندنی واتای پراگماتیکی بریتیه‌ له (به‌شدارپیکردنی باوهر Share Belief، که بریتیه‌ له‌ باوهره‌ی نه‌ک‌ته‌نہا باو‌یان به‌شداربوون له‌کاتی روودانی ناخواتنه‌که‌دا به‌لکو قسه‌که‌ر ده‌زانیت که‌سانی ده‌وروبه‌ر ده‌توانن لیتیتیکه‌ن (هه‌ندیکیان تاکه‌گران و هه‌ندیکیان گشتین) بو‌خوونه :

۴. A: پشیلہ ، ده‌بیته‌ هو‌ی نه‌زوکی

B: نه‌و نه‌خوشییه‌ ته‌نہا پشیلہ نایگو‌یزیته‌وه‌ هه‌موو ئا‌ه‌له‌ مالئی و نه‌وانه‌ی گو‌شته‌کانیشیان ده‌خوین ده‌یگو‌یزنه‌وه‌ و ناشیبته‌ هو‌ی نه‌زوکی ده‌بیته‌ هو‌ی له‌باربردن.

A نه‌ی بو‌ ناو‌نراوه‌ نه‌خوشی پشیلہ !!

B: چونکه‌ نه‌خوشییه‌ که‌ له‌ پشیلہ‌دا گه‌سه‌ده‌کات .

A: ئی‌ ئی‌ !

له‌ رسته‌ی (۴) دا بیروباوهره‌ باوه‌که‌ نه‌وه‌یه ، که (پشیلہ هو‌کاری جوړیک له‌ نه‌خوشییه) و گه‌توگو‌کردنه‌ که‌ له‌ نیوان پزیشکیک و که‌سیک‌دایه ، که‌ بیروباوهری تایه‌ت به‌خو‌ی له‌سه‌ر نه‌م باه‌ته‌هه‌یه و نه‌م که‌سه‌ ده‌زانیت ، که‌ به‌رانبه‌ره‌که‌ی له‌ بیروباوهره‌کانی تیده‌گات و هه‌موو نه‌و ورده‌کاریانه‌ی ، که‌ ده‌باره‌ی بیروباوهره‌که‌ خوشی ، که‌ نایانزانیته‌ بو‌ی شیده‌کاته‌وه‌ به‌مه‌ش به‌شدارپیکردنیک‌ی چالا‌کانه‌ دروستده‌بیت ، به‌لام له‌ هه‌مانکاتدا هیچ که‌سیک دلنیا نیبه‌ له‌وه‌ی نه‌و زانبارییه‌ی ، که‌ وتوو‌یه‌تی ئایا وه‌ک خو‌ی لیتیتیکه‌یشتوون و وه‌لامدانه‌وه‌ی (A) له‌سه‌ره‌تاوه‌ نه‌و گو‌مان و دوودلییه‌ له‌ تیگه‌یشتن پیشانده‌ده‌ن بو‌ بیروباوهره‌کانی (B) و دواتریش ده‌رپینی (ئی‌ ئی‌ به‌ ئاوازی سه‌رسوپمان) جاریک‌ی تر جوړیک له‌ قایلبوون دیاریده‌کات ، که‌ ده‌شیت باوهرپه‌نیانیک‌ی سه‌ره‌تایی بیت و هیشتا (A) باوهری ته‌واو و تیگه‌یشتنی پراوهری نیبه‌ بو‌ گه‌توگو‌کانی (B) ، ده‌توانن نه‌م په‌یوه‌ندیکردنه‌ به‌مشپوره‌یه‌ به‌ یاسایه‌کی لوژیک‌ی داب‌رژین ، که‌ بیروکه‌که‌ی له‌

Bara, B(2010:68-75) هوه‌ وهرگیراوه :

$$SHABp \equiv BELA(pSHBAp)$$

A باوهری به‌ ناوکه‌ کرۆکی (p) ه

A باوهری وایه ، که‌ (B) باوهری به‌ (p) ه

A باوهری وایه ، که‌ (B) باوهری به‌وه‌هه‌یه ، که‌ (A) باوهری به‌ (p) ده‌کات.

به‌پینی داسکال (۲۰۰۳ : ۸۴) Dascal, M تیگه‌یشتن له‌ زمان پشت به‌ نه‌زمونه‌ کو‌مه‌لایه‌تییه‌کان ده‌به‌سیتیت و نه‌م نه‌زمونان‌ه‌ش پشت به‌ چه‌مکه‌ به‌شداربووه‌کان ده‌به‌ستن ، که‌ پیکه‌وه‌ ده‌ربری گریمان‌ه‌ی هاوبه‌شن واتا نه‌زمون و چه‌مکه‌ به‌شدارپیکراوه‌کان وابه‌سته‌ی چه‌مکی وشه‌کانن له‌ بیردا و هه‌موو نه‌م کردانه‌ش زاده‌ی بیرکردنه‌وه‌ی کو‌مه‌لن له‌ دیارده‌کانی ده‌وروبه‌ریان و هه‌ول‌دانیک‌یشه‌ بو‌ ناسین و به‌رده‌وامبوون .

نه‌م لایه‌نه‌ کو‌مه‌لایه‌تییه‌ ره‌ه‌ندی درکپیکردن و ده‌ماریش ده‌ستی به‌سه‌ردا ده‌گرن به‌و واتایه‌ی ، که‌ خودی پراگماتیک له‌م تیروانینه‌وه‌ هه‌لگری (نیبه‌ت) ه ، که‌ له‌ نیستا یان له‌ داهاتو‌دا رووده‌ده‌ن و په‌یوه‌ستی کو‌مه‌ل یان تاکن ، هه‌رچی نه‌و نیبه‌تان‌ه‌ی په‌یوه‌ستن به‌ کو‌مه‌له‌وه‌ له‌ واتای پراگماتیک‌یدا وه‌ک Baratman, M. (1999: 86-87) ده‌لیت سی‌ جوړ نیبه‌ت هه‌ن (نیبه‌تی سه‌ره‌تایی / مه‌به‌ستدار ، نیبه‌تی کاتی / نامه‌به‌ستدار ، نیبه‌تی مه‌رجداری / بنه‌مای

رېنگه پېندراوی)، که هه لگري جيېه جيکړدنی راسته و خو و نه گه رېتی و رېه تکرده ونه ، که به که میان کرده ی جيېه جيکړدنه که ی به ستراوه به کاتی ناخاوتنه که وه ، که له نیستادا پرووده دات ، هه رچی دووهه میشیانه داهاتووه و نه گه رې پروودان یان پروونه دانی کرده کان له خویان ده گرن به لام سیهه میان وابهسته ی رېنگه پېدانی نه و به هایانه یه ، که تاکیک له خودی خوی یان له ناو کومه له که پیدا رېنگه ی پېنده دهن بو نمونه :

٥. ا. من دهمه ویت ناو بخومه وه- به ره و لای به فرگره که دهروات قسه کهر- . (چه شنی یه کهم)

ب. رهنکه سهینی ماموستا که مان نه یه ته وه . (چه شنی دووهه م)

پ. فهرموو ، دهست راکیشه ، پاقلاو هیه ک بخو . (چه شنی سیهه م)

نهم نه زمونه کومه لایه تی و ناوه کییانه به شداری پېکړدن له ناو میشکدا جيکوته و شوی تاییهت به خویان هیه به پی کاتی پروودانی ناو یه که زمانیه کان و نه و نیه تانه ی ، که هه لیده گرن له گرن گزین نه و شوینانه:

- ناوه راستی ناو چه وانه پل : سه مقیل و هاو کاره کانی (2013:121-127 Somevill, M. & et.al)

(ده لین ناو چه وانه پل و و نه و پهرده یه دایوشیوه په یوه سته به تیگه یشتن و کارلیکړدنه کومه لایه تیبه کانه وه و بهرپرسه له درکیکړدنی کومه لایه تی و هه لسه نگانندی سوژداری ، هانده ره رېه فتاریه کان له هه ردوو کاتی نیستا و داهاتوودا .

- به یه کتر گه یشتنی دیواره پل و لاجانه پل له به شی راستی میشکدا : کارل و هاو کاره کانی Krall, S.

(2015: 587-604) & et.al نه وه یان خسته پروو ، که نهم جيکوته یه ده بیته هوکاری دیاریکړدنی باری

ناوه زی بکه ریک به مهرجیک نه و بکه ره له دهره وه ی کارلیکړدنی کومه ل کاربکات . نهم به شه په یوه ندی به

هه ژمونی کومه لایه تیبه وه هیه و له شوینه دا سهرنجدان ناراسته ده کرتنه وه بو نه و بابه تانه ی مه به ستن و

باوه ری هه ل ش تایاندا ده ستیشانده کریت ، ههروه ها بهم تیروانینه یان ده یانه ویت وها پیناسه ی سهرنجدان

بکه ن ، که بریتیه له ناراسته کردنه وه ی توانا بو کروکیکی گرن گپیندراو ، که پیشتر پیشینی نه کرایت

بو نمونه کومه لیک کاریگه ری دهره کیی سهرنجی که سیک بو حاله تیکی تر راکیشن ، که له راستیدا مه به سستی

سهرنجدانه سهره کییه که نه وه نه بو ویت ، نهم راستیه ش بو زمان ده گونجیت ، چونکه خودی یه که

زمانیه کانیش تووشی په شوکاوی دهن بو نمونه:

٦. نه وه چیه نه و پرووداوی خو پیداکیشانی ئوتومبیله ، که سامناکه .... ، نا من بو شتیکی تر هاتبووم ویستم

بلیم که ی قه رزه کام نه ده یته وه .

له رسته ی (٦) دا کاریگه ریه دهره کییه کان سهرنجدانی قسه که ریان راکیشاوه بو مه به سستیکی دوور ، که خودی قسه کهر

نه یو یستوه له سهری بوه سیتت بو یه نیه تی چه شنی سیهه م ، که مهرجداره بو جيېه جیونی گورپوه بو مهرجی سهره تای و

دواتر چوه ته وه سهر نه و بابه ت و نیه ته ی ، که له سهره تاوه کرده ی ناخاوتنه که ی بو ساز کردوه .

٢/١) پروسه‌کانی درک‌یک‌کردن له‌ دیارده پراگماتیکییه‌ زمانیه‌کاندا

پراگماتیکی زمانیه‌ی له‌ دیدگای فله‌سه‌فه‌ی زمانه‌وه‌ بو‌ چهندین دیارده‌ دابه‌ش‌کراوه‌ هه‌موو ئه‌مانه‌ش له‌ پیناو دروست‌کردنی وینه‌یه‌کی ته‌واو و پراوپر له‌سه‌ر چو‌تی‌تی دروست‌بوونی واتای سه‌ربار و مه‌به‌ست و واتایه‌کی زیاتر له‌ واتای سیمانتیکی ، که له‌ ده‌ورو به‌ره‌ جیاوازه‌کاندا دروست‌ده‌بن .

ده‌ورو به‌ره‌ له‌م چه‌شنه‌ لی‌کۆل‌ئینه‌وانه‌دا پارسه‌نگی هاته‌نه‌ ناوه‌وه‌ی واتا جیاوازه‌کانه‌ ، که قسه‌که‌ر و گو‌یگر پشت‌به‌ست به‌و زانیاریانه‌ی ، که له‌لایانه‌ له‌سه‌ری ر‌پ‌ده‌که‌ون به‌ واتایه‌کی تر ر‌پ‌ککه‌وتنی زانیاریه‌کان له‌ هزری قسه‌که‌ر و گو‌یگر‌دا ده‌ورو به‌ره‌ بریاری له‌سه‌رده‌دات و پ‌ی‌چه‌وانه‌شه‌وه‌ خودی ئه‌و زانیاریانه‌ به‌های په‌یامی نیو‌ کرده‌ی په‌یوه‌ندی‌کردنه‌ ناگۆرن و له‌ کاتی‌کدا ، ئه‌گه‌ر بیش‌یگۆرن به‌شیوه‌یه‌کی بنه‌مایی و سه‌ره‌کی نابی‌ت هه‌رله‌به‌رئه‌مه‌ ده‌ورو به‌ره‌ ئه‌و چالا‌ک‌که‌ره‌وه‌یه‌یه‌ ، که بنه‌مای گه‌یاندنی مه‌به‌سته‌کان و واتا پراگماتیکیه‌کان دیارده‌کات هه‌رچه‌نده‌ ئه‌م چه‌شنه‌ لی‌کدانه‌وه‌یه‌ له‌م لی‌کۆل‌ئینه‌وه‌یه‌دا په‌په‌وه‌ نه‌کراوه‌ و بونیادی چه‌مک Conceptual Structure و کۆزانیاریه‌کان و ئه‌و تو‌ژه‌ په‌یوه‌ندیانه‌ی ، که هه‌ن ده‌بنه‌ بنه‌ما بو‌ لی‌کۆل‌ئینه‌وه‌ له‌ ئار‌یشه‌ پراگماتیکیه‌کان ، چونکه‌ به‌ تیروانیی ئیمه‌ ده‌ست‌شانه‌کهری ده‌ورو به‌ره‌کانیش به‌ره‌ بنه‌مای زانیاری و پروسه‌ ناوه‌کیه‌کانن (پروسه‌ سایکۆلوژییه‌ درک‌یک‌کراوه‌کان) .

دیارده‌ پراگماتیکیه‌کان له‌ روانگه‌ی زمانه‌وانیه‌وه‌ ده‌بی‌ت له‌به‌رچاوب‌گیرین له‌به‌رئه‌وه‌ی یاریده‌ده‌رن بو‌ به‌ستنه‌وه‌ی هه‌ردوو لایه‌نی زمانه‌وانی و کلینیکی ، که له‌م لی‌کۆل‌ئینه‌وه‌یه‌دا کار‌یی‌کراوه‌ هه‌روه‌ها تی‌گه‌یشتن له‌ پراگماتیکی زمانیه‌ی لای که‌سانی ئاسای یاریده‌ده‌ره‌ بو‌ تی‌گه‌یشتن له‌ گه‌شه‌نه‌سندنی پراگماتیکی .

١. کرده‌ قسه‌یه‌کان

زمان هه‌لگه‌ری هه‌ردوو چه‌مکی ناوان و رووداون ، که له‌ ر‌ی‌زماندا به‌ ناو و کردار ده‌رده‌برین و مه‌به‌ست لی‌یان ناسینه‌وه‌ی شته‌کان و دیار‌یک‌کردنی جیه‌جیک‌کردنی رووداوه‌کانه‌ (له‌ ئیستادا بی‌ت یان له‌ داها‌توو یان ر‌اب‌ردوو) ، کرده‌ قسه‌یه‌کان تیروانییه‌که‌ بو‌ لی‌کدانه‌وه‌ی چو‌تی‌تی به‌کاره‌ینانی زمان له‌ ده‌ورو به‌ردا و جیه‌جیک‌کردنی بیره‌کان له‌ر‌پ‌گه‌ی جو‌زی کرداره‌کانه‌وه‌ ئافیس‌تا که‌مال مه‌جوود (٢٠٠٦ : ٣٩) "پراگماتیک لی‌کۆل‌ئینه‌وه‌ ده‌کات له‌سه‌ر چو‌تی‌تی به‌ده‌سته‌ینانی واتا له‌ کرده‌ی گه‌یاندندا زیاتر له‌وه‌ی ده‌وتری‌ت .... بو‌ ئه‌م پ‌ی‌ن‌اسه‌یه‌ش بول گرایس ده‌سته‌واژه‌ی ئه‌وه‌ی ده‌وتری و ئه‌وه‌ی مه‌به‌سته‌ی به‌کاره‌ینا (ئه‌وه‌ی ده‌وتری) ئه‌و واتایه‌یه‌ له‌ ده‌ر‌پ‌ینه‌ رووکه‌شه‌کانی ر‌سته‌دا ده‌رده‌که‌وی‌ت ، به‌لام (ئه‌وه‌ی مه‌به‌سته‌) ئه‌و کار‌یگه‌ری و ئه‌رک و واتایه‌یه‌ ، که قسه‌که‌ر ده‌یه‌وی‌ت زیادی بکات له‌سه‌ر تی‌گه‌یشتنی گو‌یگر و له‌ هه‌مانکاتیشدا ئاراسته‌ی ئه‌نجامدانی کار‌یکی ده‌کات به‌هوی کرده‌یه‌کی قسه‌یه‌یه‌ ، کرده‌یه‌کی فیزیکی یان کرده‌یه‌کی ناوه‌زیه‌وه‌ "بو‌ نمونه‌ وه‌ک :

٧. ده‌توانیت دارمیوه‌که‌م بو‌ هه‌ل‌پاچیت ؟

له‌ ر‌سته‌ی (٧) دا سه‌رجه‌می رووکه‌شی ر‌سته‌که‌ پرس‌یاریه‌ به‌لام کرده‌ قسه‌یه‌که‌ی بریتیه‌ له‌ ر‌اپه‌راندن و داوا‌کردنی جیه‌جیک‌کردنی کار‌یک له‌ شیوه‌یه‌ی کرده‌یه‌کی قسه‌یدا .

١. به خشک‌هیی دهر برین

کودکانی زمان هه‌لگری جوړه‌ها واتان ، که له ریځگی په یوه نډیبه ناو هزی و پیکه وه گونجان و ریځک‌خستنه کانیانه وه دروستی ده‌کهن ، چه شنیکی و اتا نه و اتا ژیره ژیره به ، که به خشک‌هیی قسه‌کهر له ریځگی کوده زمانیه کانه وه دهیگه په نیت به گویگر و گویگریش و اتا پیتیسه که و نه و اتا لیکه و ته‌وه‌یه و ه‌رده‌گریت ، که پی گه‌یشتووه و زوربه‌ی نه و اتا‌یه‌ش وابه‌سته‌ی کوزانیاری و دنیا بیی گویگر و لیکدانه‌وه کانیته‌ی نافیستا که مال مه‌مود (٢٠٠٦ : ٧٠) " به خشک‌هیی دهر برین و اتا‌یه‌کی دهر پراوه ، که قسه‌کهر ده‌توانیت له ریځی جفره‌لیکدانه‌وه و په یوه‌ستیون به پرنسیپی هاوبه‌شی گرایسه‌وه به ناسانی شیکاته‌وه "

٨. دره‌نگ که‌وتن نه‌وا ١٢ ی شه‌وه ، ه‌ره نه‌هاتنه‌وه؟

>+ نابیت تا نه‌وا کاته له دهره‌وه بن .

له رسته‌ی (٨) دا قسه‌کهر پابه‌ندی شامه‌رجی (چه‌ندی) نه‌بووه و چه‌ند جارنیک شامه‌رجه‌که‌ی به‌زاندووه و بابه‌تی دره‌نگ‌که‌وته‌که‌ی دووباره‌کردووه‌ته‌وه به فورمی جوړاوجور (دره‌نگ که‌وتن) ، (١٢ شه‌وه) ، (ه‌ره‌نه‌هاتنه‌وه) ، له‌و رستانه‌ی ، که یه‌کیک له شامه‌رجه‌کانی گرایسیان تیپه‌راندووه (چه‌ندی ، چوئیتی ، په‌یوه‌ندی و شیواز) راسته‌وخو نه‌م به‌زاندانه‌واتای پراگماتیکی به‌خشک‌هیی دهر برین له خوده‌گرن .

١. گرمانه‌ی پیشینه

گرمانه‌ی پیشینه کروک و ناوه‌روکی رسته‌ی دهر پراوه ، ه‌ره‌چنده نه‌م پیناسه‌یه بو ه‌ردوو جوړی گرمانه‌ی پیشینه‌ی سیمانتیکی و پراگماتیکی ده‌گونجیت ، ه‌ره‌چنده تابه‌تمه‌ندی جیا‌که‌ره‌ویان له‌وه‌دایه ، که گرمانه‌ی پیشینه‌ی پراگماتیکی بو رسته‌ی پرسپار و فرمان هه‌لگری نه‌وا کروکه‌نن ، که مه‌رجی راسته‌قینه‌کانیان دباریکات به پیچه‌وانه‌وه و ه‌لام و کاردانه‌وه‌ی نه‌م دوو جوړه له رسته‌ی گرمانه‌ی پیشینه‌ی که‌یان له خوده‌گریت بوئموونه :

٩. من چه‌زمکردووه نیوه له یه‌کتر جیا بینه‌وه؟

>> نیوه له یه‌ک جیا‌بوونه‌ته‌وه .

٢. نیشانه‌ی پراگماتیکیه‌کان

نیشانه‌ی پراگماتیکیه‌کان دهر و به‌ر به پیرو‌ی ناوه‌کی زمانه‌وه ده‌به‌ستنه‌وه و به میکانیزمیکی ناماژه‌به‌ندیانه (کات ، شوین ، کهس ، پیځگی کومه‌لایه‌تی) له ناوه‌زدا دهنه‌خشپن . نیشانه‌ی پراگماتیکیه‌کان تیگرده‌ی دهر و به‌ر و یه‌که زمانیه‌کانن ، چونکه به‌بی یه‌کتر و اتا ناگه‌یه‌نن و گهر مروژ و ه‌ک ناوه‌ندیکی لپیروانینک نه‌وا پیځگی کومه‌لایه‌تی نه‌وا له‌لایه‌ن ، که‌سه‌کانی تره‌وه پیده‌به‌خشریت و له لایه‌ن کومه‌له‌وه دیاریده‌گریت (به‌م جوړه نیشانه‌یه‌ش ده‌گوترت نیشانه‌ی کومه‌لایه‌تیبه‌کان) ه‌روه‌ها هیلی کاتیش به مروژدا (رابردوو ، نیستا ، داهاتوو) تیپه‌رده‌بیټ نه‌مه‌ش واده‌کات (نیشانه‌ی پراگماتیکیه‌کانی کات) دهر بکه‌ون به‌هه‌مانشیوه‌ش گهر مروژ و کات ه‌به‌ن ده‌بیټ شویتیکیش هه‌بیټ بوئموونه‌ی ، که رووداوه‌کان تیپدا

رۆوبده‌ن هه‌روه‌ها کات و شوین به‌بی‌یه‌کتز رۆوناده‌ن و دوالیزمه‌یه‌کی به‌رده‌وام پینکه‌وه‌ین له‌مه‌شه‌وه دووری و نزیک‌ی مرووڤ (وه‌ك قسه‌که‌ر و گوینگر) ده‌بیته‌ دیاریکردنی (نیشانه پراگماتیکیه‌کانی شوین)

۱۰. أ. خاتون هه‌موو قاپه‌کانت شت و خسته‌وه شوینی خویان؟ (له ده‌وروبه‌ریکدا دایکیك به‌ کچه‌که‌ی ده‌لیت وه‌ك جوړیک له‌ ته‌نز).

ب. دایه‌ گیان شتوومن

– (تۆ، ت)، (قاپه‌کان، ن) نیشانه‌ی که‌سین بو‌ گوینگریك که‌ کچه‌که‌یه‌ له‌ گه‌ل‌ ئاماژه‌بو‌کراویك، که‌ (قاپه‌کان‌ه‌)

– شوینی قسه‌که‌ر و گوینگر (دووری و نزیکیان) پاشان شوینی که‌رسته‌که‌ (قاپه‌کان) و دووری و نزیک‌ی له‌هه‌ریه‌ك له‌ قسه‌که‌ر و گوینگره‌وه

– کرده‌ی قسه‌یه‌ی (واتای پیتی پرسیار، کرده‌ی قسه‌یه‌ی فه‌رمانکردن به‌ جیه‌جیکردنی کاریکه‌، که‌ لی‌ره‌دا شتن و هه‌لگرتنه‌وه‌ی قاپه‌کانه‌)

– به‌خشکه‌ی ده‌ربرین (له‌ ناخاوتنی کچه‌که‌دا ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی‌ت، که‌ ته‌نها شتونی به‌لام نه‌یخستونه‌ته‌وه‌ شوینی خوی.

– گرمانه‌ی پێشینه‌ (جوړی گرمانه‌ی رسته‌ی (۱۰.أ) بریتیه‌ له‌ گرمانه‌ی لی‌کسیکی بو‌ کرداری (خسته‌وه‌)، که‌ دووباره‌کردنه‌وه‌ی کرده‌یه‌کی تیدایه‌، و له‌به‌رده‌م دوو گرمانه‌دایه‌، که‌ ره‌نگه‌ جیه‌جیکریت یان نه‌کریت.

ناریشه‌ی سیمانتیکی پراگماتیکی له‌ لایه‌ن راپین و ئالان (Rapin, I & Allen, D (1983:155:184) هه‌وه‌ پیناسه‌ کراوه‌، که‌ باس و خواسیکی زۆری له‌سه‌ر بو‌وه‌ و وه‌ك شیوه‌یه‌کی ئوتیزم و هه‌ندیکی تریان وه‌ك بروك و باوله‌ر Brook, S. & Bowler, D. (1992) وه‌ك حاله‌تیکی جیاکراوه‌ له‌ زمان لی‌دواون، به‌لام له‌ ئیستادا به‌ستره‌وه‌ته‌وه‌ به‌ زمانه‌وه‌ و گه‌شه‌نه‌سه‌ندنی پراگماتیکی وه‌ك کایه‌یه‌کی دابراو لی‌کوئینه‌وه‌ی له‌سه‌رناکریت.

۲) ناریشه‌ پراگماتیکیه‌کان و تاقیکردنه‌وه‌ ئاوه‌زیه‌کان

ناریشه‌داره‌ پراگماتیکیه‌کان زۆربه‌ی کات توانای گوژینه‌وه‌ و هینان و بردنی ناخاوتیان نییه‌ هه‌ندیکیان ده‌سته‌گرن به‌سه‌ر ناخاوتندا و هه‌ندیکیشیا‌ن زۆر نۆره‌برین ده‌که‌ن جوړیکیشیا‌ن به‌ته‌واوی دوره‌په‌ریز خویان له‌ قسه‌کردن ده‌گرن و نایه‌نه‌ ناو پرۆسه‌ی ناخاوتنه‌وه‌.

گه‌شه‌سه‌ندنی پراگماتیکی وه‌ك پێشتر ئاماژه‌مانییدا په‌یوه‌سته‌ به‌ پیره‌وی درک‌یکردنی مرووڤه‌وه‌، زمانه‌وانه‌ ده‌روونی و ده‌ماریه‌کان پیا‌ن وایه‌ کاتیك گه‌شه‌نه‌کردنی ئه‌رکی پراگماتیکی رۆوده‌دات ده‌بیته‌ زاراوه‌ی (پراگماتیکی ده‌ماری) به‌کاربه‌یتریت هه‌رچه‌نده‌ زۆر به‌ ده‌گمه‌ن ئه‌م په‌یوه‌ستکردنه‌ ئاماژه‌ی بو‌ کراوه‌ له‌بری ئه‌وه‌ زیاتر جه‌خت له‌سه‌ر ده‌وروبه‌ر و زمانی دابراو له‌ لایه‌نه‌ ده‌ماریه‌که‌ی به‌کارهاتووه‌، له‌گه‌ل‌ هه‌موو ئه‌مانه‌دا لایه‌نی پراگماتیکی وه‌ك هه‌موو ره‌فتاریکی تر ده‌بیته‌ لایه‌نیکی میکانیزی ده‌ماری هه‌بیته‌ و له‌ سه‌ر هه‌ر ئاستیک له‌ ئاسته‌کان به‌ می‌شکه‌وه‌ به‌سه‌رتیته‌وه‌.

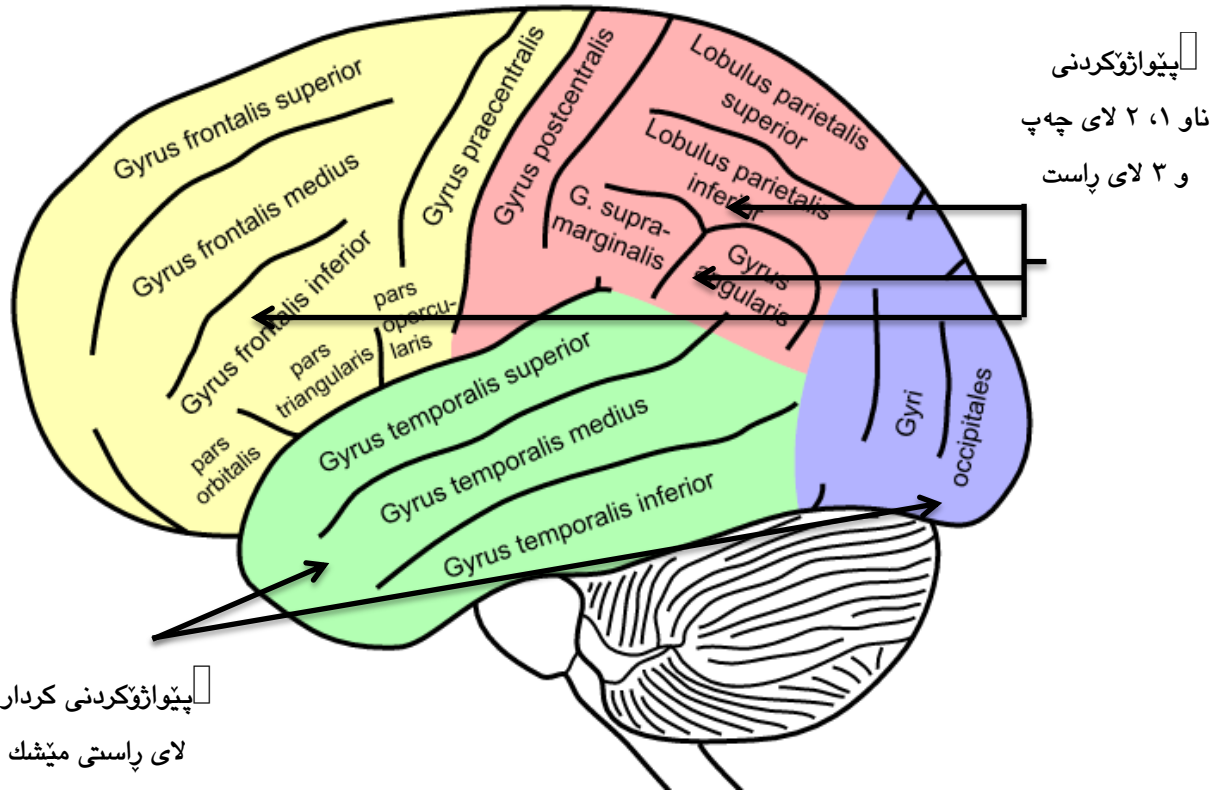
ژینگه‌ی درک‌یککردن لای که‌سانی ئاسای و که‌سانی ناریشه‌داری پراگماتیکی وه‌ك یه‌ك دابه‌شبه‌بو‌وه‌، هه‌رله‌به‌رئه‌مه‌شه‌، که‌ ناریشه‌دارانی پراگماتیکی ده‌بیته‌ ئه‌رکیکی زۆر بکیشن بو‌ راستکردنه‌وه‌ی هاوکیشه‌کانی په‌یوه‌ندیکردن، چونکه‌ ئه‌مان ناتوانن پابه‌ندی هاوکیشه‌ی په‌یوه‌ندیکردن بن هه‌روه‌ك چون ناتوانن پابه‌ندی پرنسیپی په‌یوه‌ندی بن و ته‌نانه‌ت ناشتوانن

بیشکین نه گهر مه به سستیسیان بیت ، چونکه در کپی کردن نه م باره په یوه نډیه کانی ناراسته کراوه و له ژیر کونترول کردنی خو ویستانه ی خویندا نیبه په یوه ست بهم بارو دوخه وه لیکولنه ران هه ولیندا وه سهرله نوی خویندنه وه بو دیارده پراگماتیکیه کان بکنه وه له بهر روشنای پیره وی دیکپی کردنی سایکولوژی و نرکی می شک و هه موو نه لایه نه کارلیکرو وانه ی ، که پیکدا چوونی تاگه رایانه و کومه لایه تیانه دروست ده کات له گرنه گزین نه و تیوریانه ی وه شانیکي نویان له م کایه دا بو کراوه :

١. تیوری کرده کانی قسه ییبه کان Speech Act Theory

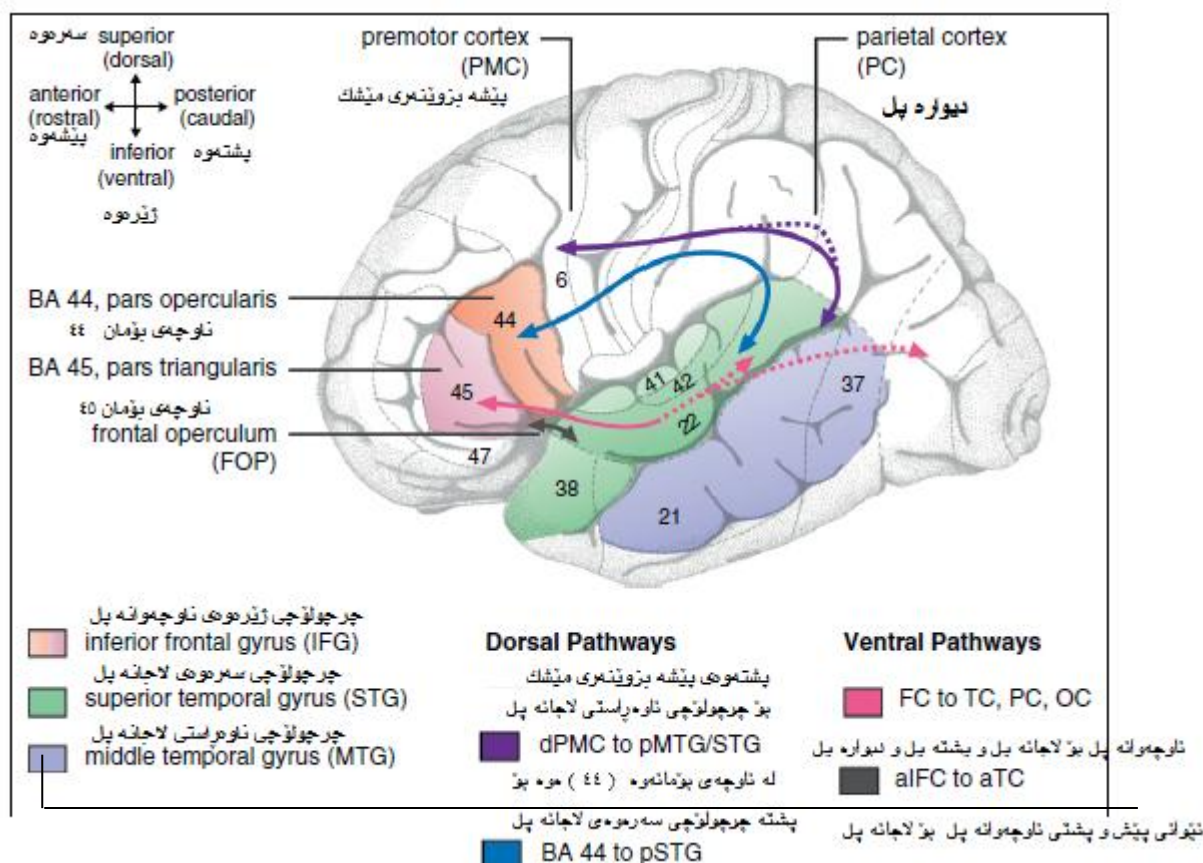
نه م تیوریه یارمه تی لیکولنه وه له ناریشه زمانیه کان و په یوه نډیکردن ده دات له وانه (نه فاژیا ، بهرکه وتنی لای راستی می شک ، شیزوفیرنیا ، نه سبرگر ، نو تیزم ، ناروه انیتی زمان و گه شه نه کردنی گو ی) . لیکولنه وه کان نه وه درده خه ن ، که که سانی نه فاژیا ده توانن له کرده قسه ییبه کان تیپگن نه گهرچی ناتوانن له واتای پیتی تیپگن به پیچه وانه شه وه نه وانه ی لای راستی می شکیان بهرکه وتووه واتای سیمانیکي تیپگن ، به لام له واتای کرده قسه ییبه کان تیپگن . له کرده قسه ییبه کاندا وه ک پیشت نمانزه مانپیدا له زمانه وانیدا جوړی کردار جوړی نرکی پیسپیردراویش دیاریده کات ، نه مه جگه له وه ی درکپی کردنی جوړی کرداره کان و ناسینه وه و جیا کردنه ویهان بو (راپه راندن و ناراپه راندن) نرکیکی تری که سانی توشهاتووی ناریشه ی پراگماتیکن ، چونکه وه ها کردار و ناو ناسراون ، که نرکی سهر به خو ی زمانیان هیه و زور ناشکرا نیبه ، که له چ به شیکی می شکدا پیواژوده کرین و زیاتر جهخت له سهر نه وه ده کرینه وه (به تاییه ت له درکپی کردندا) ، که نه مانه چه مکی نه بس تراکتن و به ته و او ه تیش له سهر بنجینه ی په پیگردن و بزونه ری (ماتوری) دارپژراون .

کرپالدی و هاوکاره کانی (201:201) Crepaldi, D & et.al سی و دوو ناوچه ی می شکیان پشکنی به هو ی fMRI, PET هوه و له نه جامدا بو یان ده رکه وت ، که سی له و ناوچانه یارمه تی پیواژو کردنی (ناو) ده که ن، که بریتین له (پشته وه ی لای راستی چرچی می شک ، گوشه ی لای چه پی تو یکل ی می شک و پشته وه ی لای چه پی دیواره پل) و پیواژو کانی کرداریش به هاوبه شی له نیوان (لای راست چرچی ناوه راستی لاجانه پل ، لای راست چرچی ناوه راستی پشته پل) و هندنیک ناو و کرداریش له لای چه پ و لای ژیره وه ی ناوچه وانه پل وه ک ناوچه یه کی یاریده ده ر له ویدا پیواژو ده کرین پروانه وینه ی (١) .

وینهی (۱) له Crepaldi, D & et.al هوه وەرگیراوه و تافیکردنهوه که نهوهی سهلماند ، که هیچ پارچهیهک له ناوچهوانه پیل (لای چهپ) بو (کردار و و کرداری وەرگیراوه له ناو) چالاکنهبوو، بهلام بو ناوهکان چالاکبون له ههمانکاتیشدا ناوچهی خوارهوهی ناوچهوانه پیل (نه نسولا) زیاتر بو ناوهکان چالاکدهبن .

بهم پییه ئەم ناوچانه زیاتر وهك توڤبه نندییه کی ریکخراو / (ئەلقه‌ی په‌یوه‌ندی Circuit of brain) له ناوخیان و له دهرهوهی خویاندا دهماره‌خانه‌کانیان له په‌یوه‌نیدا و ئەم په‌یوه‌ندیکردنه‌ش جوړیک له بیرکردنهوه دروستده‌کهن ، په‌یوه‌ست به زمانیشهوه پیاواژوکانی به‌ره‌مه‌پیان و تیگه‌یشتن جیه‌جیده‌ییت به تاییهت نهو لایه‌نانه‌ی ، که ئەبستراکتن ، چونکه گرنگترین رینگا بو زمان له ناو میشکدا بریتیه له چه‌ماوهی به‌ندوولی (AF arcuate facile)، که (فیرنیکا و بروکا) به یه‌که‌وه دهبه‌سیت هه‌روه‌ها نهو فایه‌رانه‌ی ، که یارمه‌تیدهرن و له هه‌ردولای میشکدان و به هه‌رچوار پله‌که و به رووکاری دهره‌وه و تویکاری ناوه‌وهی میشکدا بلا‌بوونه‌ته‌وه بروانه وینه‌ی (۲) .

وینەى (٢) له فریدریس و گیرهان (٢٠١٣) هوه وهه رگیراوه

پشت بهست به لیکدان هوه کانی وینەى (٢) و لیڤه دا دوو بانگهیشت بوّ زمانى کوردی دهخهینه پروو ، که بریتیه له وهى قسه پیکه رانی زمانى کوردی ، که ههردوو پیواژ و که دا دروسته ی (سینتاکس و موزفوسینتاکس) ی به کار دههینن – کرمانجی ناوه راست (شیوه زاری سلیمانی) - له بهردهم دوو نه گهردا :

١. گریمانهى ناوی کرداری : کرداره کانیان وهک ناوی کردار هه لگیراوه بهمهش ، گهر ناوچهی کرداریان توشی پیکان بییت (لاجانه پهلای راست) نهوا دواتر کرداره کانیان توشی گرفت نابن و له ناوچهی سینتاکسیدا دهبنه کردار و له مه شهوه جوژی کرده قسه بیه کانیان پارێزراو ده بییت .

٢. گریمانهى کرداری پاسیفکراو : به پهی ئەم گریمانهیه کرداره کانی زمانى کوردی کاتیان له خویاندا هه لگرتووه ، بهلام له ریگه ی (ن) چاو گییه وه پاسیفکراون . له م روانگه یه شهوه بییت ئاریشه دارانی پراگماتیکی ، که له م چه نند ناوچه یه دا گرفتار ده بن زوژیک له کرده قسه بیه کانیان گرفتار ده بییت له ههردوو پیواژ و که دا نه ویش له بهرته وهی کاتیک ئاریشه داریکى پراگماتیکی قسه ده کات ، گهر ناوچه ی تایه تمه نند به کردار توشی گرفت بییت نهوا (کلیتیك و کاتی ناو کرداره کانیان) گرفتار ده بن بوّ ئەمهش کاتیک ، که سی توشهاتوو گوئی له رسته کانی (١١ ، ١٢ ، ١٣) ده بییت ناتوانییت لییان تیگات و (پروودا و ، کات) ی ناو کرداره که ی بوّ دهستینشاننا کریت

و ئالۆزیه‌ك له ره‌فتاری زمانی و پرۆسه‌ی تیگه‌به‌شته‌که‌یدا رۆوده‌دات ئەمه‌ش له دوو لاره‌ بو‌ زمانی کوردی ، که‌سه‌کان گه‌رفه‌دارده‌بن ، یه‌که‌م کرده‌ قسه‌یه‌کان ناتوانن لیکه‌ده‌نه‌وه و تییگه‌ن په‌یوه‌ست به‌ لایه‌نی درک‌یکه‌ردنیه‌وه و دواتریش په‌یوه‌ست به‌وه‌رۆبه‌روه ، که‌ قسه‌که‌ی تیدا کراوه و قسه‌که‌ر چاوه‌ڕێی وه‌لامدانه‌وه ده‌کات، دووه‌م نیشانه‌ پراگماتیکیه‌کانی (که‌س و کات) ، که‌ به‌شیکیان له‌ ناو کرداره‌ شکاوه‌ و مۆرفۆسینتاکسه‌کاندا ده‌رده‌که‌ون ، گه‌رفه‌ له‌ کرداردا گه‌رفتی ناسینه‌وه‌ی کات و ئه‌رگه‌تیفی ریکه‌وتنی که‌سه‌کانیش به‌دوای خۆیدا ده‌هێت ، کاتیک که‌سی گوێگر چاوه‌ڕێی وه‌لامی ئاریشه‌داری پراگماتیکیه‌ کات و که‌سی هه‌لگیراو و شکاوه‌ (INF) له‌ ناو کرداردا توانای دیکۆدبوون و هه‌له‌شانه‌وه‌یان نابیت له‌ هزری گوێگردا.

۱۱. په‌یمانپه‌یده ، هه‌رگیز جارێکی تر کاری وا نه‌که‌ینه‌وه .

یه‌که‌م : (کرده‌ی قسه‌یی ، په‌یماندان ، جو‌ری راپه‌راندنی راسته‌وخۆ و ئاشکرا ، دروسته‌ی مۆرفۆسینتاکس) دووه‌م : (نیشانه‌ پراگماتیکیه‌کان : ۱. که‌س: دووه‌می تاک ، گوێگری راسته‌وخۆ ۲. کات : ئیستا کاتی ئاخوتن و مه‌وداکه‌شی ده‌گوێزێته‌وه‌ بو‌ داهاتوو له‌ دوا‌ی کاتی قسه‌کردنه‌که‌وه) ۱۲. هاوڕێکانت زویر مه‌که .

یه‌که‌م : (کرده‌ی قسه‌یی ، فه‌رماندان ، جو‌ری راپه‌راندنی ئاشکرا ، دروسته‌ی سینتاکس) دووه‌م : (نیشانه‌ پراگماتیکیه‌کان : ۱. که‌س: دووه‌می تاک ، گوێگری راسته‌وخۆ ۲. کات : ئیستا کاتی ئاخوتن و مه‌وداکه‌شی ده‌گوێزێته‌وه‌ بو‌ داهاتوو له‌ دوا‌ی کاتی قسه‌کردنه‌که‌وه)

۱۳. پیتوايه‌ بتوانیت بییت له‌ گه‌لمان . (وه‌ره‌ له‌ گه‌لمان)

یه‌که‌م : (کرده‌ی قسه‌یی ، داخوای ، جو‌ری راپه‌راندنی نااشکرا ، دروسته‌ی سینتاکس) دووه‌م : (نیشانه‌ پراگماتیکیه‌کان : ۱. که‌س: دووه‌می تاک ، گوێگری راسته‌وخۆ ۲. کات : ئیستا کاتی ئاخوتن و مه‌وداکه‌شی ده‌گوێزێته‌وه‌ بو‌ داهاتوو له‌ دوا‌ی کاتی قسه‌کردنه‌که‌وه) به‌ شیوه‌یه‌کی گه‌شتی کردار جو‌له‌داره‌ و زیاتر له‌ گه‌ل ناوچه‌ی (بزوینه‌ر) دا ده‌بیت له‌ پیره‌وی درک‌یکه‌ردندا و به‌مه‌ش پشت به‌ کو‌زانیاری (هه‌سته‌بزوینه‌ر Sensorimotor) ده‌به‌ستیت به‌ واتایه‌ی کرداره‌کان پشت به‌ دارشته‌یه‌کی نه‌به‌ستراکت له‌ کارلیکردن و پیره‌وی (هه‌سته‌بزوینه‌ر) ده‌به‌ستیت .

۲. تیوری په‌یوه‌ندی Relevance theory

ئهم تیوریه‌ جیاواز له‌ تیروانیی ده‌وره‌به‌ریانه‌ بو‌ دیاره‌ پراگماتیکیه‌کان ، به‌خشکه‌یی ده‌رپرین وه‌ها ده‌نه‌خشییت ، که‌ بریتییی له‌ پرۆسه‌ی درک‌یکه‌ردن زیاتر له‌ کرده‌یه‌کی ده‌وره‌به‌ری یان تیوری به‌کارهێنان سپه‌ربر و ویلسون Sperber & Wilson (1995:42) ئهم حاله‌ته‌یان تاقیکه‌ردوه‌ته‌وه‌ له‌سه‌ر (ئه‌سه‌رگر ، دیمه‌سریا ، تووشه‌اتوانی ناوچه‌وانه‌ پل ، تووشه‌اتوانی لای راستی می‌شک ، شیزوفینیا ، ئوتیزم) به‌ پێی لیکدانه‌وه‌ی تیوری په‌یوه‌ندی ، گوته‌یه‌ك ده‌بیت ئه‌وه‌نده

پاشماوهی به جیهیلایت ، که سهرنجی گوئگر رابکیشتیت و به مهرجیک ئەم سهرنجدانه ناییت هیچ ئەرکیک بخته سهر گوئگر له کاتی گه یاندنی ئامانجی تیگه یشتنه که لیڤه دا ئاخوتنی (مندالیکی ئوتیزم) به نمونه وهرده گرین :
١٤ . ماموستا : ئەو پیاوه بوچی قاچی بهستوو؟

ناریشه دار : پهرو

ماموستا پهروی پیوهیه

ناریشه دار : به کوره کهوه

ماموستا : ئەژنوی نازاری پیگه یشتوو

ناریشه دار : قاچی .

له رستهی (١٤) دا ده بیریته ماگزیمه کانی گرایس ره چاو ناکریت ، که مندالی (ئوتیزم) ناتوانیت بری تهواری زانیاری به خشیته ئەم پابهست نه بوونه به تاییهت شامهرجی په یوهندی ده گریته وه ، که له لایه ن کهسانی ناریشه دار وه جیه جی ناکریت بو نمونه مندالیکی (ئوتیزم):

١٥ . + ئەوان چی ده خون ؟

- کیک

+ کی کیکه کهی هه لگرتوو ؟

- بازنه

+ کی له فهی خوارد؟

- پانه که

له حالتهی ئاسایدا ئەم جوړه وه لامدانوه و قسه کردنه به خولادان له بابهتی باسککراو په یوه ستنه بوون به بنه مای په یوه نندییه وه دهرده خات ، به لام له راستیدا لای ناریشه دارانی بچراوی تیگه یشتن دهرده خات و کهسانی ناریشه دار شامهرجی په یوه ندی کردن ده شکینیت به بیته وهی بزانیته ، له هه مانکاتدا جیه جیکردنی شامهرجه کان بو ناریشه داران ئاسان نییه و شکاندنیشیان ریژهی گیروده بوونی کهسه کان دیاریده کات .

٣) دهر کهوتهی ئالوزبوونی هه ژموونه زمانیه کان له بوتهی ناریشه پراگماتیکیه کاند

سهره تایی لیکولینه وه کان له بواری زانستی زماندا ، له روانگی لیکدانه وی مودولاریتییه وه بو زمان له ناریشه زمانیه کانیا ن دهروانیت و له ناویشیاندا ناریشه سیمانتیکی _ پراگماتیکیه کان بو نمونه فودور (١٩٨٣) پی و ابوو پیرووی دیکپیکردنی مروف مودولار و سهر به خو و ناشکران به جوړیک زانیاریه زمانیه کان که پسولکراون و اتا میکانیزمه ناوه کییه کان ناتوانن له جهره یاندا بن و کاری هزر ته نها نه وهیه وه که دهر کردهیه که دهر بکه ویت هه ربویه پروسه سایکولوژیه کانی جیا کرده وه و ناوینان پیرووی کونترولکردن و وهک پیرویکی نامودولار ناساندنی و له بهرانبه ریشدا بینین و زمانی وهک پیرویکی مودولاری دابراو جیا کرده وه ، دواتر جاکندوفا پی و ابوو مودولاری ده بیته وهک پیوانه

سه بركريت نه وهك وهك چه پيكك له ره هايه تي ههروه ها پي و ابو بو رپكخستني نهو دووهه ژمونه ي ، كه ههيه (موډولاري Medullary و دروسته ي نيوته كان Connectionst) ده بيت پيره ويكي نيوانگير هه بيت (شيوه موډولار) ، كه تاييه تمه ندي موډيلي دركيكردن دياريده كات و نه مانهش برتين له (ههژمونه تاييه ته كان) خودي نهه ههژمونه تاييه تانهش به پي كولسه رات (Coltheart, M (1999:118) برتين له " پيره وي دركيكردني بابه تيكي دياريكراو ، كه وهلامي پوليكي دياريكراو ده داته وه زياتر له وهش تنهها وهلامي تيكرده تاييه ته كان به خوي وهلامده داته وه وهك نوسينيكي يان دهنگيك "

بهم پيه جاكندوف (Jackendoff, R. (2002:56) پي وايه ههژمونه تاييه ته كانني زمان (تيكرده كان) ده بنه هو كاري داناني كاريگه ري له سه ر يهك و قسه كردنيش ناتوانيي دوو موډول يان زياتر به يه كه وه به ستيت و هه ستيا نيبيكات ، به لام كاتيكي ههژمونه كان كه متر يان زياتر پابه ست بن نهو كاته ههژمونه تاييه ته كان ده توانن به يه كه وه ههژموني گه وره تر دروستبكه ن به ومه رج ههش سنووري نهه ههژمونه ده بيت پيوانه بكرين ، چونكه گه ر ههها بكرين نهو كات نازانين له چ شو نيكيكا سنووري ههژمونيكي زماني ته واو ده كه ين و له كويشدا يه كيكي تريان ده ستپيده كه ين .

كه ميك له ههوله كان وهك كاشه (kasher, A (1991:381:397) پيان وايه كرده قسه ييه كان موډولارن وهك (ههوالدان ، پرسيار كردن ، فه رمان كردن ..) به مهش ههژموني پراگماتيكي له سه ر ئاريشه داراني زماني زياتر ده بيت ، چونكه يه كيكي له گرن گترين جو مگه كانني راپه راندني نهرك ، كه زمان جي به جييده كات برتبيه له كرده قسه ييه كان .

ههژمونيكي ديكيه ي پراگماتيكي خوي له شيكر دنه وه ي ئاخواتندا ده بيتته وه ، كه كو مه ليك مار كه ري زماني هه به وهك ئاماژه پيدان يان شيوه زيكي ره فتاريكي تاكگه رايانه بيت له زماني ئاريشه داراندا ده بينريت وهك له كه يسي (وليه م سيندروم ، نه فاژيا) دا ده بينريت ، كه له م بارانه دا چه ندين گه شه نه سه نهندي پراگماتيكي ده بينريت له وانه نازنجيره يي و تيكه لي له ئاخواتندا و تيكه لنه بوون به ده ورو بهر .

نه وه ي زياتر ههژموني پراگماتيكي و ئاريشه كانني توخده كاته وه ، جگه له نهو كي شانهي بو (كرده قسه يي و به خشكه يي ده برينه كان) دروست ده بيت ، نه وه يه وهلامدانه وه ي نهه كي شه دارانه بو جو ره كانني رسته جيا وازه و په يوه ست به زماني كورديه وه رسته ي سه ر جيناوي خاوه ني دروسته يه كي ئالوژي سينتاكسيه ، كه گرفتي ده برين و تيگه يشتي قوليش له گه ل خوي ده بيت بو ئاريشه داراني پراگماتيكي نه و يش له به ر نه وه يه ، كه ئاريشه داره كان ناتوانن دواي زنجيره به ندي رسته كه و گرمانه پيشينه كان بن و له هه مان كاتيشدا بيه ستنه وه به كوژانياري ده ورو بهري ئاخواتنه كه وه بو نمونه :

۱۶. نهو پياوه ي ، كه به تو پيده كه ني ، به كو مه ليك نه فسه ر ليياندا .

گرمانه ي پيشينه هه بوون ، گرمانه ي پيشينه ميبو ، گرمانه ي پيشينه ي ده ستپيكردن

(بووني پياو) ، (ناشيت پييكه نيي) ، (پياوه كه لييدرا).

١/٣) ههژموني ناوه کي و ههژموني دهره کي

ئو په پيوه ندييه دايناميكيا نهی ، که له نيو کهرسته کاندای پرووده دهن له ريگه ی پروسه ی کارليکتر کردنه وه له کاتي ههژموني کردندا په پيوه ست به هاوسه ننگر دني بارودوخه جوړاو جوړه کانه وه هانده درين هه ربويه ههژمونه کان وهک کارليکتر دني نيوان (خود) و له نيوان (خودی) و تاکه کاندای پرووده دهن .

به کهم : ههژموني پراگماتيکي ناوه کي (Intrapersonal Domain):

له م کارليکتر دندا تاك له هزريدا ناوه پروك و واتاكان دهبه خشيت بهو فورمانه ی دهبه ويوت به کاريان بهينيت واته ئه م حاله ته زياتر ئه ژمار کردنيکي ناوه کييا نه ی ناوه داريه و چه مکه کان و سكيماکان ريکده خرين بو دروستکردني وينه يه کي گشتي ، که خوي لهو مهبه ستانده دا دهبينيته وه ، که پراگماتيک دهبانخاته پروو و له گرنگترين ئه وه ههژمونه ناوه کييا نه ، که کارليکتر دني تاکه گه را ی (خودی) دهره خات :

١. بونيادی سكيماکن له ههژموني به شيکي و اتا بهرجه سته که وه وهرده گيريت و ناراسته ده کريت بو ههژموني و اتايه کي نابه رجه سته .

١٧. هه موو هيلکه کام نه شکاند ،

+ هه نديکيا نم شکاند (و اتاي بهرجه سته ی " هه موو _ نه " بو وه ته هو کاري هينا نه ناوه وه ی و اتايه کي نابه رجه سته و په پيوه ندي " هه موو " به " هه نديک " وه به ستر او ته وه وهک لايه نيکي نابه رجه سته و شراوه له و اتاي " هه موو " وهک به شيکي رسته که هاتو وه ته ناوه وه وه .)

٢. سكيماکان وهرده گيرين له ههژموني نيکي نابه رجه سته بو ههژموني به شيک له و اتايه کي پراگماتيکي رسته .

١٨. — نان و چات خوار د ؟

ب. هه رنام خوار د .

+ چام نه خوار دو وه ته وه (ههژموني نيکي نابه رجه سته ی پراگماتيکييه ، که خوي خزان دو وه ته ناو سكيما ی رسته که وه)

٣. هه نديک له سكيماکان تايه تيان زوره ، چونکه له نيوان دوو (سه رچاوه) دا دروسته دبن و ده توان به چه ند

ناراسته يه کدا کار بکه ن

ئهم ههژمونه ئهم ههژمونه ناوه کي و تاکه گه را يانه له لای ناريشه دار يکي پراگماتيکي وهک پيوست و به شيويه کي سانا و دروست به يه که وه کارليکتر دنان کهن هه ربويه ئه وه دهر بر او انه ی دواتر به ره مياننده هين جوړه ها هه لای (چه مکی و زمانبي) تيدا دهبينريت . پراگماتيکييه به پي چيه تس (Chiats, S (2001:113-142) گرفتني فوتولوژی و سينتاکسي لای ناريشه داراني پراگماتيکيش روونده کاته وه بو نمونه گه شه نه سه ندني پراگماتيکي لای منداليکي ئوتيزم گرفتني ليکسيم ، وشه و رسته کانيش له گه ل خوي دهبينيت و ئه وکات منداله که :

١. ناتوانيت دهنگه کان وهک خوي دهر بيريت ،

٢. و اتاي وشه کان ده گوريت ،

٣. ناوشه دروسته کات ،

۴. یاسابه ند و نایاسابه ند ناسیته وه .

له لایه کی تروه ئهوانه ی تاقیکردنه و هیان له سه ره ئه فاژیا کردوه گرفتی سینتاکسی و ههژمونی گرفتاری پراگماتیکی تیگه لده کن ، و اتا ئاریشه و گهشه نه سەندنی پراگماتیکی به ئهجمی ئاریشه ی سینتاکسی دانانین به لکو پیکه وه ههردوو ئاریشه که دروسته بن به شیوه یه کی گشتی له که یسی ئه فاژیا دا ئه م گرفته پراگماتیکیانه ده بینریت :

۱. کردار زووترین زیانی بهرده کهویت

۲. زوژیک له گرفته کان په یوه ندیان به شکانه وه ، ژماره ، کهس و کاته وه هیه به تاییه ت ئه م باره بو زمانی کوردی زیاتر ئالۆزده بیته ، چونکه کردار ، که له سینتاکسدا دروسته بیته و مۆرفۆسینتاکسیش به هه مانشیوه (بروانه بوچوونه کانی محمد مه حوی (۲۰۰۴) ، عبدالجبار مصگفی (۲۰۱۳)) کهس و کات و ژماره ی تیدا شکاوه ته وه به مهش ته نها پیره ی کات و روودان له کرداره که دا گرفتاری ناین ، به لکو کهس و ژمارهش گرفتاری ده بیته ئه مه سه ره رای ئه وه ی که ره سه ته کانی تری ناو رسته پرنسیپه کانی حوکمکردن و به سه ته وه یان کیشه دار ده بیته بو نمونه له که یسی (م) دا .

۱۹. پزیشک : مالتان له کوپیه ؟

ئاریشه داری ئه فاژیا : کارپزه (خوی له بنه ره تدا گه ره کی ماموستایان) ه

پزیشک : یه ک ده ستم بو به رزبکه ره وه .

ئاریشه داری ئه فاژیا : ههردوو دهستی به رزده کاته وه

پزیشک : چه ند کچه ت هیه ؟

ئاریشه داری ئه فاژیا : کچه نییه . (رپیکه وتنی نیشانه ی کهسی و ئیرگه تیفی کیشه داره)

پزیشک : چه ند مندالت هیه ؟

ئاریشه داری ئه فاژیا : چوار (له بنه ره تدا نوی هیه)

۳. کیشه ی سیمانیکی و ده سته یدا گه یشته وه ی فه ره نگی و چویتی به کاره یانه وه ی که ره سه ته کان گرفتار ده بیته .

هه ندیک له ئاریشه داره کان گرفتی ته رزی مۆرفۆلوژیان هیه بو زمانی کوردیش ئاریشه داره کان گرفتی مۆرفۆسینتاکسیشیان ده بیته چونکه زانیاریه سینتاکسیه کان له رپیکه ی شکانده وه و ده کات رپیکه ستنی وشه کان زیاتر نیان بن و بتوانن زانیاری پراگماتیکی وه ک سه رتۆپ و تیشکو له خوادا هه لبگرن بو نمونه ئاریشه داری ئه فاژیا به م شیوه یه سیمانتیک و شکانه وه ی سینتاکسی به کاردینیت ، که خودی ئه م کارلیکردنهش گرفتی پراگماتیکیش له گه ل خوی ده بینیت .

۲۰. پزیشک : ئه و کچه له کوی دا دانیشتوو ه ؟

ئاریشه داری ئه فاژیا : ئانا ، کچه ، دانیشته .

پزیشک : ئیستا زستانه یان هاوین ؟

ئاریشه داری ئه فاژیا : هاوین

پزیشک : چون ئه زانیت هاوینه ؟

ناریشه‌داری نه‌فاژیا : عه‌ره‌بانه مندال پیسه .

له رسته‌ی (٢٠) دا نه‌ناسینه‌وه‌ی مؤزفولوژی و واتای و به‌کاره‌ینانی وشه‌کان گرفتی به‌که‌می نه‌خوشه‌که‌یه پاشان ری‌که‌وتنی که‌ره‌سته سینتاکسیه‌کان پی‌که‌وه و به‌خشینی واتا گرفتیکی تری ئەم ناریشه‌دارانه‌یه وه‌ک له وشه‌کانی که‌یسی (ش) دا ده‌بینریت .

ئەم هه‌ژمونه لایه‌نی پالنه‌ری ده‌روونی و فراوانبونی سینتاکسی و یادگه‌کان ده‌گریته‌وه ، چونکه‌ که‌سی ناریشه‌دار پیوستی به‌وه‌یه خوی له خوی تی‌بگات و بتوانیت که‌ره‌سته زمانیه‌کانی ری‌که‌بخت بو‌ئه‌وه‌ی توانای ئەوه‌ی هه‌بیت ناماژه‌پیدانه‌کانی سه‌رکه‌وتوو بیت بو‌ نمونه :

٢١ . پزیشک : چاوت دا‌جخه (نه‌خوش ده‌یکات)

پزیشک : ئەزانی ئەمه‌ چیه‌ ؟ (ته‌زیحیکی پیشانده‌دات)

نه‌خوش : ئاااااا

پزیشک : ئەزانیت ئەمه‌ کی‌یه‌؟

نه‌خوش : ئا (به‌س نایلیت و ناویشی نازانیت)

له‌ گف‌تو‌گو‌ی (٢١) دا ناریشه‌داری نه‌فاژیا ناتوانیت بیره‌کانی خوی کو‌بکاته‌وه و وشه‌کان ده‌برپریت ئە‌گه‌ر چی په‌پیی‌ردنی بو‌ هه‌ندیک باب‌ه‌ت وه‌ک (خوداپوشین له‌ کاتی ده‌رکه‌وتنی له‌شدا) هیشتا هه‌ستپیکراو بوو واتا کو‌مه‌لین کو‌زانیاری له‌ یادگی درێژ‌خایاندا به‌ شیوه‌یه‌کی ئوتوماتیکی ده‌رده‌که‌وتنه‌وه به‌ی ئەوه‌ی ، که‌سی گرفتار له‌وه تی‌بگات ، که‌ بو‌چی ئەو ناماژانه به‌کارده‌هینیت .

دووهم : هه‌ژمونی کارلیکردنی ده‌روبه‌ری interpersonal domain :

زو‌ربه‌ی کارلیکردنه‌کان له‌ مه‌ودا و هه‌ژمونیکی دیاریکراودا رووده‌ده‌ن و هه‌موو ئەم هه‌ژمونه دیاریکراوانه‌ش ده‌بنه‌ بنه‌ما بو‌ وینه و هه‌ژمونیکی گه‌وره‌تر و په‌یوه‌ست به‌ پراگماتیکه‌وه کارلیکردنی تاکه‌کان له‌ گه‌ل به‌کتری به‌ سه‌نگی هاو‌کیشه‌ی په‌یوه‌ندیکردن داده‌نریت .

له‌ راستیدا پراگماتیک و اناسینراوه ، که‌ کارلیککردنی چهند ئە‌گه‌ریک بیت و ویستی مرو‌قه‌کان بیت بو‌ قسه‌کردن له‌ گه‌ل به‌کتر هه‌ر ئەوه‌شه واده‌کات هه‌ولبده‌ین هه‌لبژاردنه‌کانمان به‌ پیی کو‌مه‌ل بگو‌نجیت و هو‌کاربه‌ندییه‌کانمان بو‌ باوه‌ریکردنی به‌رانبه‌ر به‌ وریایه‌وه هه‌لبژیرین ، له‌ کاتیکدا ناریشه‌دارانی پراگماتیکی توانای به‌کاره‌ینانی هه‌ژمونه ناوه‌کییه‌کانیان نییه بو‌ دروستکردنی ئەم هه‌ژمونه گه‌وره‌یه ، که‌ پردی په‌یوه‌ندی نیوان خو‌یان و کو‌مه‌له له‌ ری‌گه‌ی زمانه‌وه (زاره‌کی بیت یان نازاره‌کی).

٢/٣) مودله‌کانی لی‌کدانه‌وه‌ی هه‌ژمونی زمانی پراگماتیکی

کاتی گه‌شه‌نه‌سه‌ندن و چو‌تیته‌ی گه‌شه‌نه‌سه‌ندنی لی‌هاتوو‌یه پراگماتیکیه‌کان له‌ لی‌کدانه‌وه ناریشه‌پراگماتیکیه‌کاندا گرنگیه‌کی زو‌ریان هه‌یه به‌تایه‌ت کاتی روودانی گه‌شه‌نه‌سه‌ندنه‌که یان وه‌ستانی به‌کاره‌ینانی پیوسته ، چونکه دوو جو‌ر ناریشه‌ی پراگماتیکی هه‌یه (ناریشه‌ی زمانی گه‌شه‌سه‌ندوو Developmental Pragmatic Disorders) و (

ناریشه‌ی زمانی بده‌سته‌تاتوو (یه‌که‌میان په‌یوه‌ندی به‌گه‌شه‌کردنی مندال‌ه‌وه له‌سه‌ره‌تاکانی ته‌مه‌نییه‌وه ، چونکه‌خودی‌ئهم لی‌هاتوو و ناسته‌دره‌نگ له‌نیو لی‌هاتوو‌یه‌کانی تردا ده‌پژیت واتا دوا‌ی‌ئوه‌ی ناسته‌کانی تری زمان ده‌پژین و هژمونه‌کانی خویان دیاریده‌کن هیشتا‌ئهم لی‌هاتوو‌یه‌به‌ته‌واوی قالی‌ نه‌گرتوو و به‌رده‌وامده‌بیت له‌گه‌شه‌تا قوناعی‌کی دره‌نگی ته‌مه‌نی مندالی‌تی دوو‌هه‌میشیان په‌یوه‌ندی به‌و بارانه‌وه‌هه‌یه ، که‌کتوپرین و که‌سه‌که له‌سه‌ره‌تای گه‌شه‌کردنییه‌وه له‌مندالی‌یه‌وه هیچ‌گرفتی‌نه‌بووه ، به‌لام دواتر به‌هو‌ی‌رووداو یان نه‌خوشییه‌وه پی‌که‌ه‌ته‌ی می‌شک یاخود سو‌ره‌به‌سته‌ره‌کانی ناومیشکیان له‌ده‌ستداوه‌چ له‌بوونیادی فیزیکیاندا بیت یاخود ناراسته‌ی کارکردنه‌ئه‌بستا‌کته‌کانیاندا بیت (ده‌گورپیت و که‌سه‌که‌چیت ناتوانیت تیگه‌یشتن و به‌ره‌مه‌یسانی سانایانه‌ی بو‌کوزانیارییه‌ پراگماتیکیه‌کان هه‌بیت ، له‌گرنگترین‌ئهو مودیلانه‌ی لی‌کنده‌وه‌ی بو‌گه‌شه‌سه‌ندنی پراگماتیکی کردوو :

أ. تیروانی‌ی ده‌رکه‌وتی‌ی emergence Approach

گه‌شه‌سه‌ندنی پراگماتیکی ناهاوسه‌نگییه‌که له‌نیوان کارلی‌کردنی درکی‌کردن ، هیماگه‌ری له‌گه‌ل‌پی‌ره‌وی هه‌سته‌ماتوو‌به له‌به‌رچاو‌گرنتی تیوه‌گلانی تاکگه‌رایانه‌ی که‌سایه‌تی ، هه‌ر‌ئهم تیروانییه‌پرکین (51: 2007) Perkinm M. (پینج) ری‌ساوه‌پشتگیری لی‌ده‌کریت :

۱. پراگماتیک لایه‌ن و مه‌ودایه‌کی (هه‌لبژاردن) ی‌تیدایه ،
۲. ئهو هه‌لبژاردنانه‌ی ، که‌تیوه‌یده‌گلین له‌سه‌ر پروسه‌کردنی هه‌موو ناسته‌کان تیوه‌گلاوده‌بن (له‌فونه‌تیکه‌وه بو‌شیکاری ده‌ق) ،
۳. هه‌لبژاردنه‌که به‌ته‌واوی زمانی نابیت ، به‌لکو پی‌ره‌وی هیماگه‌ری تریش له‌خوده‌گریت (واتا زمانی و نازمانی) ،
۴. په‌یوه‌ست به‌پراگماتیکه‌وه ده‌بیت له‌ری‌گای داواکارییه‌کی که‌سییه‌وه هانبدریت ،
۵. په‌یوه‌ندییه‌کی راسته‌وخو‌نییه له‌نیوان لاوازییه‌شاراوه‌کان و ده‌رکه‌وتی گه‌شه‌نه‌کردنی پراگماتیکیه‌وه ، به‌لکو ره‌نگه‌به‌هو‌ی زنجیره‌یه‌که قه‌ره‌بوو‌کردنه‌وه‌ی ره‌فتارییه‌وه دروستده‌بن .

شیکردنه‌وه‌ی ناخاوتنی ناریشه‌داره‌پراگماتیکیه‌کان زنجیره‌یه‌که به‌سته‌وه‌ی زمان به‌دوروبه‌روه‌نیشاندده‌تات و هه‌موو ناریشه‌کانی (ئه‌فاژیا ، ئوتیزم ، نه‌شته‌رگه‌ری می‌شک ، دیمنژیا ، ناریشه‌ی خانه‌بزوینه‌ره‌کان ، نه‌خوشییه‌دوروونییه‌کان ، به‌رکه‌وتن و برینداربوونی می‌شک ، داو سیتدروم ، ناریشه‌دارانی فی‌ربوون ، گه‌شه‌نه‌کردنی فونولوژی ، گه‌شه‌نه‌کردنی درکاندن‌برگه ، گه‌شه‌سه‌ندنی پراگماتیکی ، گه‌شه‌سه‌ندنی تاییه‌تی زمان ، ولیام سیندروم ..)

ئهو که‌سانه‌ی ئه‌فاژیا یان هه‌یه‌به‌پی‌ی سیمونس _ ما‌ککای و دامیکو J, Damico, N. & Simmons-Mackie (1996) مارکه‌ی ناخاوتنی (به‌لی ، به‌لی) ی دووباره‌کراو هه‌یه و به‌گشتیش له‌پیناو خیراکردنی تیگه‌یشتندا ئهم‌کاره‌ده‌کن ، مارکه‌ره‌کان وه‌ک کرده‌ی ناماژه‌پیدان و شیوازیکی تاکگه‌رایانه‌به‌کارده‌هین بو‌نمونه :

۲۲. A: چی‌له‌و وینه‌به‌دایه‌؟

B: سه‌ره‌می‌کوته ، بو‌ق ، قاچ‌نییه ، بو‌ق قاچ‌هه‌یه . (Perkins, M (2007:28))

ب. مودیلی هو‌کاربه‌ندی Inference model

گه‌شهنه‌سندنې پراگماتيكي ده‌بيته هوى دهر كردنى نه‌نجامې ناپه‌سند و ههرله‌وه‌شه نه‌نجامې هوکاربه‌ندى په‌يوه‌سته به هه‌لېژاردن له نيوان دوو يان زياتر له‌برى و شيكردنه‌وه ، به‌مه‌ش گرفت له‌به‌ده‌سته‌ينانې واتاى شياو و مه‌به‌ستداردا دروست ده‌بيت ، چونکه پيش له‌ده‌ستدانې هوکاربه‌ندى پراگماتيكي ههر دوو هوکاربه‌ندى (لوژيكي و به‌ستنه‌وه‌ى يه‌که زمانيه‌کان به پي پيش و دواهاتنيان) روويداوه .

زور له ليکولته‌ران نامازهيان بهم موډيلي کارکردن و په‌ککه‌وته‌ داوه له‌وانه ميلفورد (1989) Milford (1989) و جياوازي هم لايه‌نه‌يان کردوه له نيوان مندالان و گوره‌دا هه‌روه‌ها کرداره (راستيدار و ناراستيداره‌کانيان) وه‌ک به‌لگه تاوتويکردوه و نه‌وه‌شيان دهرخستوه ، که مندالان ههر دوو جور کرداره‌که وه‌ک يه‌ک ده‌ناسين و جياکارى له نيوانياندا ناکه‌ن .

له‌لايه‌کې تره‌وه هم کيشه‌يه سهر بو نه‌ناسينه‌وه‌ى مهرجى راسته‌قينه و زخيره‌به‌ندى هاتنى پيشه‌کيه لوژيكي و نه‌نجامه‌کان ده‌کيشيت ، به‌لام له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا ناتوانريت بوتريت ، که که‌سانى تووشه‌اتوو به نه‌فاژيا ناتوان به هيج شيوه‌يه‌ک هوکار به‌ندن ، چونکه پرپوسه‌کانى درکپيکردن زورتر و قولترن له‌وه‌ى هوکاربه‌ندى دياريانکات و له هه‌مانکاتيشدا خوگونجانده‌وه بو جيپه‌جیکردنه‌وه‌ى کرده بالاکان يه‌کيکه له تاييه‌تمه‌نديه‌کانى ميشک هه‌ربويه تيورى قوتاغى هه‌ستيارى پشت بهم جوړه دامه‌زاندنه‌وه و له ده‌ستنه‌دانى هوکاربه‌نديه‌ ده‌به‌ستيت وه‌ک به‌لگه‌به‌ک بو راستيتى بو بونى قوتاغ‌که له تمه‌نى مروثدا .

ت. تيورى هزر Theory of mind

هم تيوريه به (خویندنه‌وه‌ى هزر) يش ناوده‌بريت و به‌کارده‌هيتريت بو ليکدانه‌وه‌ى هه‌لويتى وه‌ک (باهر ، نييه‌ت ، هاوسوزى) له‌گه‌ل نه‌وانى تر و هم تيوريه هه‌ولده‌دات خویندنه‌وه‌ى هوکاربه‌ندى که‌سانى تر بيت لهم موډيله‌دا برى درکپيکردن په‌يکاله له‌گه‌ل تيگه‌بشتنى پراگماتيكي و له‌برى نه‌وه‌ى پراگماتيك ته‌نها برىق بيت له هيمايه‌ک بريتيه له يه‌که‌يه‌کى کونتومى له‌يه‌کنه‌چراوى تواناکانى مروث هه‌ربويه بو بره له‌خوگيروه بنه‌ره‌تياه‌کان به (نوانديتي توانا) ش ناوره‌ده‌کريت و بو تيگه‌بشتن له ميتافور و لاکرتيى زمانيش پييده‌گوتريت (ميتا نوانديتي توانا) .

هم تيوريه دوو ريبازى کارکردنى هه‌يه :

١. باهرى به ره‌فتارى راسته‌قينه و کاربگه‌رى ويناکردن هه‌يه ، هه‌روه‌ک له ليکولته‌يه‌وه‌کانى (Carruthers, P.)

& Smith (1996a:493-501) دا خراوته‌روو ،

٢. باهرى به لاسايکردنه‌وه‌ى هزرى بو ره‌فتارى نه‌وانى دى هه‌يه ، که به تيورى (لاسايکردنه‌وه) ناسراوه بو

همه‌ش گاله‌س و گولدمان (Gallese & Goldman (1998) جوړه ده‌ماره‌خانه‌يه‌کيان ناساند ، که به

(ناوينه ده‌ماره‌خانه‌Mirror neurons) ناسراوه و هم خانانه‌ى ميشک لاي که‌سى بکه‌ر (سه‌يرکه‌ر / گوينگر

(لاساي دووباره‌کردنه‌وه‌ى نه‌و ره‌فتارانه‌ ده‌کات ، که له که‌سى به‌رانبه‌ردا (که‌سى ليروانراو / قسه‌که‌ر)

ده‌نوئيريت ، هه‌نديک له‌وانه‌ى به دواى بنه‌ره‌تى هم خانانه‌دا ده‌گه‌رين ده‌يه‌نه‌وه سهر چهنده ليکدانه‌وه‌يه‌ک ، که

پيگه‌ى ناوه‌زى هم خانانه دياريبکات له‌وانه يه‌که‌م: لايه‌نى بوهيلي ، که ده‌لين بريتيه له پيوانه‌کردنى تواناکانى

جوړیک بو‌ بهره‌مه‌ینانی هه‌مان چه‌شن به‌ی له‌به‌رچاو‌گرتنی نه‌و ژینگه‌یه‌ی چه‌شنه‌که‌ تیی‌دایه‌تی دوو‌هه‌م : ده‌زگا‌گه‌رایه‌تی فی‌ربوون سی‌هه‌م : خو‌گونجاندن

به‌ پیی نه‌م مو‌دیله‌ هه‌ندی‌ک له‌ ئاریشه‌ پراگماتیکیه‌کان (به‌ تاییه‌ت ئوتیزم) هه‌ژموون وه‌رده‌گرن له‌به‌رئه‌وه‌ی نه‌م ئاریشه‌دارانه‌ توانای لاسایکردنه‌وه‌ و بریاردانیان له‌سه‌ر ره‌فتاره‌کان نییه‌ ، چونکه‌ توانای لاسایکردنه‌وه‌ی هزرییان نییه‌ بویه‌ ناشتوانن هه‌لبژارده‌کانیان دیاریکهن و هو‌کاربه‌ندبن نه‌مه‌ش ده‌گه‌رپته‌وه‌ بو‌ نه‌وه‌ی نه‌وان ناتوانن وینای جیاواز دروستبکه‌ن له‌و وینایانه‌ی ، که‌ خو‌یان هه‌یانه‌ بو‌ نمونه‌ له‌ ده‌ورو‌به‌ریکدا ، که‌ ماموستایه‌ک چیرۆکه‌وینه‌یه‌کی نیشانی مندالیککی ئوتیزم ده‌دات و داواییله‌کات چیرۆکه‌کی بو‌ بگه‌رپته‌وه‌.

۲۳. ماموستا : ئی ، سه‌یری بکه‌ و چیرۆکه‌که‌م بو‌ باس بکه‌ .

ئاریشه‌داری ئوتیزم: سه‌یری بکه‌ و توش بزائم ، جاریکی تر

ماموستا : من پیشت سه‌یرم کردوه‌ .

له‌ رسته‌ی (۲۳) دا ئاریشه‌داری ئوتیزمه‌که‌ ناتوانیت چیرۆکه‌ وینه‌ وه‌ک گشتیک تییگات تاوه‌کو باسیانیکات به‌لکو نه‌و وه‌ک مه‌ته‌لیکی زنجیره‌به‌ندی ده‌بیینیت واتا وه‌ک پارچه‌یه‌کانی لیگۆیه‌ک به‌ته‌نها ، که‌ هه‌ریه‌کیکیان ده‌توانن نه‌وی تر ته‌واو بکه‌ن ، به‌لام به‌بیته‌وه‌ی نه‌م ته‌واو کردنانه‌ بونیادیکی گه‌وره‌تر له‌ خو‌یان و به‌ستینه‌ره‌کانیان به‌یه‌که‌وه‌ دروستبکه‌ن .

پ. ده‌سته‌سه‌راگرتنی ئه‌رکی Executive function

نه‌م زاراوه‌یه‌ به‌ کاردیت به‌رانبه‌ر پرۆسه‌ بالاکانی درکپیکردن وه‌ (به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ ، ره‌تکردنه‌وه‌ ، پلاندانان ، چاودیریکردن ، هه‌له‌سه‌نگاندن ، کو‌ترو‌لکردن ، ریکخستن ، به‌ نه‌به‌ستراکتکردن ، خو‌گونجاندن ...هتد) هه‌روه‌ها یادگه‌کان و سه‌رنجدان و پرۆسه‌ هه‌سته‌به‌زویته‌ره‌کان (ماتۆری) وه‌ک په‌یپکردن و کرده‌کان .

به‌ پیی شیکاریه‌کانی نه‌م تیروانینه‌ نه‌م لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌ شیکردنه‌وه‌کانی خو‌ی بو‌ ئاریشه‌ پراگماتیکیه‌کان و ده‌رکه‌وتنی هه‌ژموونی پراگماتیکی روونده‌کاته‌وه‌ هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ نه‌و داتایانه‌ی ، که‌ بو‌ نه‌م لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌ وه‌رگیراون به‌م بو‌چوونه‌ شیده‌کرتنه‌وه‌ .

۱. ئاریشه‌ی پراگماتیکی لای که‌سانی شیزوفریی

که‌سانی شیزوفریی ناتوانن که‌ره‌سته‌ی زمانی پیکه‌وه‌گونجاو ریکبخهن یاخود ناتوانن کوتای به‌ ئاخوتنه‌کانیان به‌ینن ، چونکه‌ کاتیک که‌سانی شیزوفریی ده‌یانه‌ویت وینه‌یه‌ک وه‌سفیکهن پرۆسه‌کانی هه‌سته‌به‌زویته‌ریان ئالۆزده‌بییت و له‌ هه‌مانکاتیشدا سه‌رنجدان و په‌یپکردنیان توشی په‌رته‌واو‌بوون ده‌بییت و تو‌ری په‌یوه‌ندیه‌ هزریه‌کانیان ته‌واو به‌یه‌ک‌داده‌چن بو‌ نه‌مه‌ش کوپه‌ریی‌رگ Kuperberg, G. (2003:886) تیکچوونی هزری به‌ بنه‌مای گرفتی زمانی نه‌م باره‌ دیاریده‌کات و پرساری (ئایا شیزوفرییا تیکچوونی هزری یان به‌کاره‌ینانی هه‌له‌ی فۆرمه‌ زمانیه‌کانه‌ یاخود هه‌ردووکیانه‌) ده‌ووژینیته‌ هه‌روه‌ها زو‌ریک له‌ لی‌کۆله‌ره‌کان وه‌ک مککه‌ننا و کوپه‌ریی‌رگ , (Mc Kenna, P.(2005: 101) Kuperberg, G (2010) یش بیان وایه‌ ، که‌ گرفته‌که‌ له‌ هزرده‌یه‌ و زمان نه‌و ده‌ستپیداگه‌یشتنه‌ ئالۆسکاوه‌ی ناو

هزر پيشانده‌دات هه‌ر بویه‌ دوو ره‌هه‌ندی په‌ که‌هوتنی زمانی بو‌ نه‌م ئاریشه‌دارانه‌ دیاریده‌کات :

١. له رووی ناوهر و کوهه : ناوهر و کی ناخاوتنه کانی کهسانی شیزو فرینیک گرفتاره بهووی ریککنه کهوتنی په یوه ندی نیوان یه که زمانیه کان له گرنگترین نهو دیاردانهی هم باره روونده کاتهوه :

أ. بیر کردنه وهی نامویانهی تاکگه رایانه : لهم باره دا هندیک ناوهر و که واتای سهیر و سه مه ره ، که رهنگه له رووی لوژیک و مهر جی راسته قینه وه راست نه بن (دهر زیه که بده له دایکت چاو شله قاو)

ب. دروستکردنی سکرپت ، که همیش رادهی گومانگه رایان له لا (وهک دروستکردنی چیر و کی جور او جور بو ټیگه یشتن له یه که یه کی زانیاری) زیاده کات ،

ت. دهر کهوتنی که فته کاری زمانیه (Queer) ، که بهر پر سیاره له ناخاوتن و وینا کردن .

پ. هه لگه رانه وهی پیکه وه گونجاندنی واتای که رهسته کان له رسته دا یان به کاره یانی وینه ی پیچه وانه وهک (قوئره نه خه مه دمه ته وه ، دهمت نه خه مه قوئره که مه وه)

٢. له رووی فورمه وه : زور دیارده به سهر رسته و وشه کاندای دیت له گرنگترینیان

أ. له سهر ناستی فونولوژی : گوران به سهر فونیم و برکه کاندای دیت وهک (تواندنه وه ، ته شویش ، دهمگرتنه وه ..)

ب. گوتاره کانیان پارچه بووه و زور بهی ته واوناکریت یان ته نها فره یزیک یان رسته یهک دووباره ده بیته وه ،

پ. به شیوه یه کی نو توماتیکی هه لده ستن به دروستکردنی وشه ی نوی (مه به ست لپی نه وه وشانه یه ، که که سی ناریشه دار خووی دروستیده کات له نه نجامی لیکدان و دروستکردنی کورتکراوه و ټیکه لکردن)

ت. به کاره یانی وشه ی نزیکه وه بووه له وشه راسته کان .

د. وشه ی تاییه ت به کارده یینن ، به جوریک خو یان ناوی دیارده یهک ده نیته وه .

ر. دیاردهی موندگرین له ناخاوتنه کانیاندا دهر ده که ویت (بریتیه له تینه گه یشتن یان هه له لیکدانه وهی وشه یهک یان

فریزیک ، که له نه نجامی هه له به شداری کردنه وه دروستده ییت خودی زار او ه کهش له و جور ه هه له به وه داتاشراوه and lead him to green بووه به and lady green و دواتریش Mondegreen) و په یوه ندی نیوان هم

دیارده یه و دروستکردنی وشه ی نوی زور به ییره ، چونکه لهم دیارده یه وه پیده چیت هندیک وشه دابریژریت .

ز. هه لباردنی ته رزیک سینتاکسی دیاریکراو و دروباره کردنه وهی بو هه موو نهو باب ه تانه ی ده یانه ویت قسه ی له سهر بکه ن

ژ. هندیک وشه دووباره ده کاته وه له بهر حمز کردن به به کاره یانیان یان له بهر ناچاری وه ستانی هه سته بزویته ره کان .

س. گورانی ستریس و ناوازی رسته کان و سهر جه می ناخاوتن بروانه نمونه کانی (٢٤ ، ٢٥) :

٢٤. برو مه ماناسه .

__ وازمان لیپینن ، نیمه توتاناسین ، نای نه ره وه لا ، ناننیان نای ناننن یی

__ نیمه گوناحین ، برو چاکیکه ره وه ، چاکیکه ره وه ، دهر و چاکیکه بکه ره وه ، ننبن ده یه وه .

__ چاکیکه نه وه ، هه مووتان نه کوژم ، چاوتان دهر نه هیتم .

__ نه چم شکاتتان لی نه کهم له سهر لای پولیس .

۲۵. دومتان دهخه مه ناو ئاوده....

دومتان دهخه مه پيلا.....

__ ئنئئ ، پرو به باوکت بلې ئا ده پي بلې ، چاكيكه ره وه .

__ نه وه ی له ژووره وه یه .

+ دايکت ؟

__ ئا

+ چي پي بلیم ؟

__ بلې قوپچه كه ، پيوه ی كاته وه ، ده وازمان ليبتين ، پرو به خوتان بلين .

+ له گهل منته ؟

__ نا له گهل ماله دراوسيكاهه .

دهستبه سه راگرتي نركي له هم حاله تانهدا كاريگهري له سهر پراگماتيک ههيه و زياترين تيکچوون له سهر ناسقي درکپيکردنه کان ده پي و ريکخسته وه ی چه مکه کان و ههلبژاردي تهرزه کان ده پي و ههريه ك له ديارده پراگماتيکيه کانيش به تاييه ت ماگزي پيوهندي ، چونکه نه وان له ناو هزري خوياندا به ردهوام له كيشه ی به يه كه وه گونجاندن و ههلاويړکردني چه مکه و فورمه كاندا ده پي ، هم حالتهش تنها شيزوفيرينيا ناگريته وه به لكو (نوتيزم ، ماخولان ، فراجيل سيندروم ، پارکسون ، نالوده ی ناچاريي..) يش ده گريته وه .

۲. ناريشه ی پراگماتيکي لای که ساني نه فاژيا

نه فاژيا نهو حاله ته يه ، که که سي تووشهاتوو به شيك (لای چه پي ميشك) له ده سته دات به تاييه ت ناوچه ی بروکا يان فيرنیکا ياخود نهو به سته ره ده مارانه ی ، که له نيوانياندا كرده كات و نه فاژيا به پي شويي بهرکه وتن و نه ماني نهو ناوچانه ی ميشك جوړي نه فاژيا که ش ده گوړيت بو نمونه بهرکه وتن و له ناوچووني ناوچه ی ویرنيکا (نه فاژيا ی ویرنيکا دروسته دات) له ناوچووني ناوچه ی بروکا ده بيته هو ی دروستبووني (بروکا) و له ناوچووني ههردوکیان له گهل به سته ره کانيشيان پي ده گوړيت (نه فاژيا ی جيهانی Global Aphasia) و چندین جوړي تری نه فاژيا ههيه ، که هه موویان په يوه نديان به تيکچووني تيگه شتن و بهرهمه پيانی ناخواتنه وه (ره وانی) ييه وه ههيه .

ههروه ها ناريشه دارانی نه فاژيا توشی گرفتي پراگماتيکي ده بنه وه ، که هوکاره که ی ده سپيډاگه يشتنی نهرکيه و سه رجه می پيره وه درکپيکردنيان كيشه دارده پي و هك سه رنجدان و يادگه کان به تاييه ت گرفتي نيوان يادگه ی كورت و يادگه ی دريژخيان ، که پيشی ده گوړيت (يادگه ی نيوه ندي) بو نمونه :

۲۶. پزيشك : ناوت چيه ؟

ناريشه داری نه فاژيا : خويه .

پزيشك : نه مه چيه (به تانی پيشانده دات)

ناريشه داری نه فاژيا : نازام

پزیشک : دهستی راستت بجه سهرسهرت .

ناریشه‌داری ئه‌فاژیا : ۱۱۱۱

له گفتوگۆی (٢٦) دا ناریشه‌داره که ناوچه‌ی ویرینیکای کیشه‌ی تیکه‌وتوو هه‌ربوئه ئاماژه که سیه‌کان نازانیت و ته‌نانه‌ت یه‌که مورفولوژییه‌کانیش گرفتداره ، له لایه‌کی تره‌وه تیگه‌یشتنی له کرداره‌کان و کرده ئاخاوتنیه‌کان زور لاوازه و ناتوانیت داواکارییه‌کانی پزیشکه که جیه‌جیه‌کات ، و ته‌نانه دووباره کردنه‌وه‌ی چه‌ند مار که‌ریکی ئاخاوتنی به‌کارده‌هینیت .

٣. ناریشه‌ی پراگماتیکی لای کهسانی خه‌یالت‌قربوو Flight of Ideas

ئهم حالته به‌دواهاوتوی نه‌خوشی ده‌روونی (دووجه‌مسهریه Bipolar disorder) یان شیزوفیرینیا هه‌ندیک جار له خه‌لکی ئاسایدا به‌هۆی ماده وریاکه‌ره‌وه‌کان ، ئالوده‌بوون، خه‌موکی و سترێسه‌وه تووشدین ، ئهم حالته به‌وه ناسراوه ، که کهسه‌که بیر کردنه‌وه‌ی په‌شپوه و له کاتی ئاخاوتن یان نوسیندا نارپیک‌خراوی و گواسته‌وه له بیروکه‌یه‌که‌وه بو‌یه کیکی تر ده‌بینیت له گرنگترین ئه‌و کیشانه‌ی ، که ئهم جوژه که‌سانه توشیان ده‌بیت :

١. له‌رووی ناوه‌روکه‌وه بابه‌ته‌کان به‌ته‌واوتی بیر یان لینه‌کراوته‌وه ،

٢. تیه‌رین له بیروکه‌یه‌که بو‌یه کیکی تر له سه‌رتوینیک بو‌سه‌رتوینیکی تر ،

٣. گوژینه‌وه‌ی زور له بیروکه‌کاندا ،

٤. تیه‌ر

٥. اندنی په‌یوه‌ندی لوژیکی له نیوان بابه‌ته‌کاندا ،

٦. به‌کاره‌ینانی وشه‌ی نه‌گونجاو و په‌یوه‌نداره‌بوو له گه‌ل سه‌رتوینیک بابه‌ته‌کان ،

٧. تیکه‌له‌ی وشه (Word salad) ، که هیچ تیگه‌یه‌نراو نییه ،

٢٧. میوانانی خوی گه‌وره و میه‌ره‌بان درودو سلاو له‌سه‌ر گیانی عومه‌ری کوری بیلال...سه‌ره‌تا باسی

یه‌که‌مجار یه‌که‌م بیکه‌یسی عومه‌ری کوری بیلال هه‌لتیگرتوو .

له‌ئهمونه‌ی (٢٧) دا (مه‌لا مه‌عاز) ، که به (که‌سیکی قسه‌خوش ناسراوه) له سه‌رتوینیکه‌وه بو‌سه‌رتوینیکی تر بازده‌دات و له‌هه‌مانکاتدا په‌یوه‌ندی لوژیکی له نیو ئاخاوتنه‌کانیدا نییه ئهم جوژه (گرفته خه‌یالت‌قربوو) هه‌م گرفتیکی نیرو‌لوجیه‌ی و هه‌م گرفتکی سیمانتیکی پراگماتیکیه‌ی ، چونکه که‌سی قسه‌که‌ر ناتوانیت په‌یامه‌کانی بگه‌یه‌نیه‌ته که‌سانی تر و تیگه‌یشتن و به‌ره‌مه‌ینانی ئاخاوتنی گرفتداره ، هه‌ر بو‌یه کاتیک قسه‌ده‌کات چه‌ندین به‌خشکه‌یی ده‌ربیرین و گریمانه‌ی پیشینه‌ی دروست ده‌بن ، که هه‌یچیان په‌یوه‌ندی ته‌واو دروستناکه‌ن و له ئاکامیشدا چه‌ندین په‌یوه‌ندی دیکه‌ی نه‌گونجاو دروستده‌بن ، که‌له‌م که‌یسه‌دا ده‌بنه‌جیه‌گی په‌یکه‌نین .

کهیسه کان

۱. ش. م (نهخوشخانهی شار) . (نهخوشی ئهفازیا) . (۶۵ سال)
۲. م.ر. (نهخوشخانهی شار) . (نهخوشی ئهفازیا) . (۷۰ سال)
۳. پ. ص . (نهخوشخانهی شار) . (نهخوشی ئهفازیا) . (۸۴ سال)
۴. م. ح . (نهخوشخانهی شار) . (نهخوشی ئهفازیا) . (۸۰ سال)
۵. ك. ت . (نهخوشی شیزوفیرینیا) . (۵۰ سال)
۶. مهلامهعاز
۷. ن.ب. (نهخوشی ئوتیزم) . (۷ سال)

سهههچاوه کان

۱. ئافیسنا کهمال مهجود . (۲۰۰۶) . پراگماتیکی رستهی پرسیار و فهرمان . زانکوی سلیمانی .

Reference

1. Bara,G. (2010) . Cognitive pragmatics : the mental processes of communication. Massachusetts Institute of Technology .
2. Baratman, M. (1999). Intention , plans, and practical reason. CSLI publication .
3. Brook , S. & Bowlen , D.(1992). Autism by another name? Semantic and pragmatic impairment in children . Plenum publishing co.
4. Brennan , S.(1998), Social and cognitive psychological approaches to interpersonal communication in conversation with and through coputer . Lawrence Erlbaum associates.
5. Carruther , P & Smith , P.(1996 a) . Theories of theories of mind .Cambridge university press.
6. Chiat , S. (2001). Mapping theories of developmental language impairment : premises, prediction and evidence language and cognitive processes
7. Christian , C. & Albrecht , S. (2012) . The Quarterly Journal of experimental psychology (Bartlett's Schema theory : The replicated " portrait d'homme " series from 1932 . psychology press .

8. Clark, H. (1996a). Arenas of Language use. Cambridge university press
9. Clark, H. (1996b). Using Language. Cambridge university press
10. Coltheart, M. (1999). Cognitive Sciences (Modularity and cognition). Vol.3.no.3. Elsevier Science.
11. Crepaldi, D. & et. al (2013). Clustering the lexicon in the brain a meta – analysis of neurofunctional evidence on noun and verb processing. Frontiers in human neuroscience
12. Dascal, M (2003). Interpretation and understanding. Gohnn Benjamins publishing co.
13. Field, J. (
14. Friederici, A. & Gierhan, S. (2013). Current opinion in Neurobiology. 23.
15. Gallese, V. & Goldman, A. (1998). Elsevier Science error neurons and mind, reading) vol. 2, No.12.
16. Jackendoff, R. (2002).
17. Kasher, A. (1991). Journal of pragmatics and linguistics (Modular, Speech Act theory program and results). 16.
18. Krall, S. & et al. (2015). Brain Structure (The role of right temporoparietal junction in attention and social interaction as revealed by ALE meta – analysis).
19. Kuperberg, G. & et.al. (2003). Archgen psychiatry (Regionally localized thinning of cerebral cortex in schizophrenia). 4(8).
20. Mc Tear, M & Conti – Ramsden, Q. (1992), Journal of child language (pragmatic Disability in children). Whurr publishers.
21. Mc Kenna, P. & Oh.T. (2005). schizophrenia speech. Cambridge university press.
22. Pirkins, M. (2007). Pragmatic Impairment. Cambridge university press.
23. Rapin, I. Allen, D. (1983). Developmental language disorders: nosologic considerations neuropsychology of language, reading and spelling. New York, Acadmic.

-
- 24.Schank , R & Abelson , A . (1977) . Scripts , plans , and understanding , Lawrence Erlbaum associates.
  - 25.Somevill,M.(2013).The Teenage Brain : Sensitivity to Social Evaluation.
  - 26.Simmons –Macki, N . & Damico, J. (1996) . American Journal of speech – Language pathology (The contribution of discourse markers to communicative competence in Aphasia
  - 27.Sperber, D.& Wilson , D (1995) Relevance : communication and cognition second edition , Black well publisher .
  - 28.Someville, L . (2013) . Psychological Science (Medial prefrontal cortex and Emergence of Self-conscious emotion in Adolesences . vol24. Issue 8